יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי
הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת
הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי
לְהוֹרֹתָם׃ יג וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ
מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הַר הָאֱלֹהִים׃
יד וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה עַד
אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר

כְּאִלּוּ אִכְלִין וְשָׁתְן׃ יב וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה סַק לְקֳדָמַי לְטוּרָא וְהֲוֵי
תַמָּן וְאִתֵּן לָךְ יָת לוּחֵי אַבְנָא
וְאוֹרַיְתָא וְתַפְקֻדְתָּא דִכְתָבִית
לְאַלּוּפֵיהוֹן׃ יג וְקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ
מְשַׁמְּשָׁנֵהּ וּסְלִיק מֹשֶׁה לְטוּרָא
דְאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ׃
יד וּלְסָבֵיָא אֲמַר אוֹרִיכוּ לָנָא
הָכָא עַד דְנִתּוּב לְוָתְכוֹן וְהָא

לקט בהיר

קרלמיך וכמרמיך: יז) אמות גדולות: יח) פי׳ אינו מקושר עם מה שלפניה שהיתה כה׳ כתדש כדאמרן, אלא זה בהכרח אחר מתן תורה היה, כי לא יתכן לתת האבן וכו׳ אשר כתבתי וכו׳ קודם מתן תורה (רא״ם): יט) כלומר התעכב שם: כ) כי ספר תורה השלימה משה רבע״ה כתבה כמו שהעידו הכתובים על זה, ורז״ל אמרו מצוה זו משנה, כתבתי זו נביאים וכתובים, להורותם זו תלמוד ת״כ תרי״ג מצות לאו דוקא (מ״ל): כא) לכל דיבור שנעשרת הדברות, באחרות - פי׳ בספרו (פייט לחג השבועות) שחיבר אשר שמו ספר האחרות: כב) פי׳ לא ראיתי בדברי רז״ל מה זה קימה של יהושע משרתו, הלא אל ההר לא עלה שנאמר ויעל משה, גם אין לומר שלויהו למשה ואחזו, שהרי אמר משה עד אשר „נשוב״ אליכם, הרי שלא היה במחנה כל מ׳ יום, ולזה בהכרח שהמתין לרנו מחת ההר, ולזה קראו הכתוב משרתו הלא אל ההר לא עלה שנאמר (מ״ל): כג) קודם ויעל משה, ופי׳ אמר, כבר אמר (רא״ם): כד) זה פי׳ שנו, ואין פירושו ישיבה אלא עכבה, וכן תרגמו אונקלוס, ופי׳ בזה, בגוף המחנה לא תחת ההר עם יהושע, ואמר לשפוט, שאל״כ הלא כל ישראל התעכבו שם (רא״ם): כה) כוונת רש״י להגיא זאת כאן, פשוט הוא, שהניח מרע״ה עמהם את אהרן וחור וכפוף מ׳ יום הרגוהו ומזה פחד אהרן חור העם, אשר היה זה אחד העם לא היה אהרן ירא לנפשו, ועוד שהרי אמר לזקנים אהרן וחור עמכם הרי הוא אומר מכלל הזקנים לגד מעלתם, לזה אמר שהיה זה בנה של מרים, גם אמר אביו כלב לגדלו ולייחסו גם ביחסם זה (ב״ב):

אור החיים

פירוש בחינה המפסקת לבל יסתכל, וכאן הודיע הכתוב כי לאנשי ישראל לא שלח ידו למנוע מהם המחזה לגד היותם חשובים בעיניו והניחם לחזן עיניהם מאורו יתברך. וזה הוא שיעור הכתוב וירא את אלהי ישראל אבל לא נסתכלו אלא תחת רגליו ואחר כך לגד שלח שלח ה׳ ידו פירוש כחו ורשיונו למנוע מהם וזהו היה להם כח לחזות בנועם ה׳ ונהנו זו

R. Simon

(1)

אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִן דְּאִית לֵהּ
דִּינָא יִתְקְרַב לְקֳדָמֵיהוֹן׃ טו וּסְלֵק
מֹשֶׁה לְטוּרָא וַחֲפָא עֲנָנָא יָת
טוּרָא׃ טז וּשְׁרָא יְקָרָא דַיְיָ עַל
טוּרָא דְסִינַי וַחֲפָהִי עֲנָנָא שִׁתָּא
יוֹמִין וּקְרָא לְמֹשֶׁה בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה מִגּוֹ עֲנָנָא׃ יז וְחֵיזוּ
יְקָרָא דַיְיָ כְּחֵיזוּ אֶשָׁא אָכְלָא
בְּרֵישׁ טוּרָא לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
יח וְעַל מֹשֶׁה בְּגוֹ עֲנָנָא וּסְלֵיק
לְטוּרָא וַהֲוָה מֹשֶׁה בְּטוּרָא
אַרְבְּעִין יְמִין וְאַרְבְּעִין לֵילְוָן׃
פפפ

עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם׃
טו וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־
הָהָר׃ מפטיר טז וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר
סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא
אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן׃
יז וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת
בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יח וַיָּבֹא
מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי
מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לָיְלָה׃ פפפ

רש״י

זו מרים כדאיתא בסוטה (י״ב): **מי בעל דברים.** מי שיש לו דין[יא]: (טו) * **ויכסהו הענן.** להר[יב]: **ויקרא אל משה ביום השביעי.** לומר עשרת הדברות ומשה וכל (בני) ישראל עומדים אלא שהלך הכתוב כבוד למשה, ויש אומרים ויכסהו הענן למשה ו׳ ימים לאחר עשרת הדברות, (והס) היו בתחלת מ׳ יום שעלה משה לקבל לוחות, ולמדך שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ששה ימים (יומא ג׳:): (יח) **בתוך הענן.** ענן זה כמין עשן הוא, ועשה לו הקב״ה למשה שביל* בתוכו[יג] (שם ד׳:):

חפלת פרשת משפטים

שיטי משתאות * ויכסהו חענן, רבותינו חלוקים בדבר יש מהם אומרים אלו ששת ימים שמראש חודש. * חופה.

תוכו של ענן, ורז״ל ניומא למדו אותו מויכוחו בני ישראל „בתוך״ היה ביכסה, וטעם אחד להם: **כאשר זכינו לסדר המשפטים - כן עוד נחזה שופטינו כראשונים:**

לקט בהיר

שם אמות אנילה[יד] (יומ׳ מ״ח ח׳): (יב) **ויאמר ה׳ אל משה.** לאחר מתן תורה[טו] (יומא ד׳.): **עלה אלי ההרה והיה שם.** מ׳ יום[טו]: **את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי* להורתם.** כל שם מאות ושלש עשרה מצות בכלל עשרת הדברות הן[יז], ורבינו סעדיה פירש באחרות שיסד לכל דבור ודבור[יח] מצות התלויות בו: (יג) **ויקם משה ויהושע משרתו.** לא ידעתי מה טיבו[יט] של יהושע כאן, ואומר אני שהיה התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאינו רשאי לילך משם והלאה, ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלהים ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל ארבעים יום, שכן מצינו כשירד משה (לעיל ל״ב ל״ז) וישמע יהושע את קול העם ברעה, למדנו שלא היה יהושע עמהם: (יד) **ואל הזקנים אמר.** בלאתו מן המחנה[כא]: **שבו לנו בזה.** והתעכבו[כב] כאן* עם שאר העם במחנה, להיות נכונים לשפוט לכל איש ריבו: **חור.** בנה של מרים היה[כג] ואביו כלב בן יפנה, שנאמר (דה״א ב׳ י״ט) ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור, אפרת

ש״ע * כתבתי, בתוך לוחות האבנים, לחורותם, שכל (רמב״ן). * שם (רמב״ן).

אור החיים

אכילה זו שתיה ושבעה בטוב נפשם, ולא יקשה למה למשה שם כפו עליו ומנעו מהביט ולאנילי ישראל לא שלח ידו כי מה שהולרך ה׳ לשוס כפו על משה לא לשלול ממנו השגה שהשיגו אנילי ישראל כי השגה זו היתה למשה בתמידות אלא להביט בהשגה מופלאה אשרי כל מחזה עליון יחזה, ויש עוד לאלוה מילין בפירושן של דבריס ושומר אני עצמי מהעלות על ספר דבריס היושבים בסתר עליון לבל יהנו מהם מי שאינו ראוי לאור באור החיים:

חפלת פרשת משפטים

וקורא קריאת שמע ומתפלל. מכלל מצמע מתפנה שהגיע זמן שוכבים ויש כמלל הזה כל מלות: לומרו בר"ג. עד שעות המאר: מן העבודה. שמע יקמוך על עסות עיש לו כדפעל: קיבעא. מעגו משום אתנם שיבה. הפקפקפו לעגבר על דברי חכמים החקקו לחכיסרו יותר: מכאן דאמר. נלמן כפ' מפלגה

תורה אור

ואי כרבן גמליאל סבירא להו לימרו כרבן גמליאל לעולם כרבן גמליאל סבירא להו והא דקא אמרי עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה. כדתניא חכמים עשו סיג לדברים "כדי שלא יחא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואדיב אקרא ק"ש וארפלל וחטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פרוסתו ומברך "וזכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה ואי שנא בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה ואי שנא הכא דקתני חייב מיתה איבעית אימא משום דאיכא אנס שינה ואיבעיא לאפוקי מכאן דאמר "תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה: אמר מר קורא ק"ש ומתפלל מסייע ליה לר' יוחנן "דאמר ר' יוחנן "אחזו בן העולם הבא זה הסמוך גאולה לתפלה של ערבית רבי יהושע בן לוי אומר תפלות באמצע תקנום בשאי קא מפלגי "אי בעית אימא קרא איבעיא סברא איבעיא סברא מי"ר יוחנן סבר גאולה "שאורתא נמי דגי אלא גאולה מעליירא לא היא אלא עד צפרא ור' יהושע בן לוי סבר כיון דלא דגיא אלא מצפרא לא הויא גאולה מעליירא ואב"א קרא ושנויהם מקרא אחד דרשו דכתיב "בשכבך ובקומך ר' יוחנן סבר מקיש שכיבה לקימה "בשכבך ק"ש ואח"כ תפלה אף קימה ר' יהושע בן לוי אומר מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש סמוך למטתו אף שכיבה נמי ק"ש סמוך למטתו מיהו מר בריה דרבינא "בערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה ואי אמרת בעי לסמוך הא לא קא סמך גאולה לתפלה דהא בעי למימר השכיבנו אמרי "כיון דתקינו רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא דאי לא תימא הכי שרייא היכי מצי סמוך והא "אמר רבי יוחנן "בתחלה אומר "ה' שפתי תפתח ולבסוף "והיא אומר "יהיו לרצון אמרי פי אלא התם כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח כתפלה אריכתא דמיא הכא נמי כיון דתקינו רבנן למימר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא: אמר רבי אלעזר "אדר אבינא "כל האומר "תהלה לדוד בכל יום "שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא מאי מעמא אילימא משום דאתיא באליף בית נימא "אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא "אפון אלא משום דאית ביה "פותח את ידך נימא "הלל הגדול דכתיב ביה "נותן לחם לכל בשר אלא משום דאית ביה תרתי אמר רבי יוחנן מפני מה לא נאמר נון באשרי "מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב "נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל במערבא מתרצי לההיכי נפלה ולא תוסיף לנפול עד קום בתולת ישראל אמר רב נחמן בר יצחק אפילו הכי (ב) חזור דוד וסמכן ברוח הקדש שנא "סומך ה' לכל הנופלים: א"ר אלעזר בר אבינא גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל דאילו במיכאל כתי "ויעף אלי אחד מן השרפים ואלו גבי גבריאל כתי "והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מעוף ביעף וגו' מאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא אמר ר' יוחנן אתא אחד אחד כתיב הבא ויעף אלי אחד מן השרפים וכתי "והנה מיכאל אחד (מן) השרים הראשונים בא לעזרני תנא מיכאל באחת גבריאל בשתים אליהו בארבע ומלאך המות בשמנה ובשעה המגפה באחת: א"ר יהושע בן לוי אע"פ שקרא אדם ק"ש בביהכ"נ "מצות לקרותו על מטתו אמר רבי "יוסי מאי קרא "ונו' ואל תחמאו אמרו בלבבכם על משכבכם והדומיו סלה אמר רב נחמן אם

* ר"ה אשרי

גליון השרים

בבמ' וכל השורר מל. פירוש ר"ש ובי' רבי' מפקי ד' ר"ב דיה מקר ובסוס: שם מלחמה מי מלחמה מי הר מדל ס ע"ש: שם כין דמקרה רבנן כמכינה. פי' משמה מבאר"ל כתון ר"ה: שם כל יום ג"ש. נכלל"ש לשמ ג"ש וכן בחור ובמקרה סתון מיך ליהא כל מפאר מכלה לדוד בכל יום שנכנס: שם מפני מים בם

מוסף רש"י סייג. נגר (מסכתין ה). מה. מיס ג: פסחים ס"ג מ"ג). תפלה ערבית רשות. מפני פסיל מגד מקמר מגבים ומפורים מלין מנכנסין כמכנן (מכות מ).

רבנו חננאל אמר ר' יהושע בן לוי אשרי הכי. הוא דאמר ר' יהושע בן לוי אע"פ שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת מצותה לקרותה על מטתו, ואינו קורא אלא שמע והיה אם שמוע אבל לא פרשת ציצית.

אם תלמיד חכם הוא אין צריך אמר אביי אף תלמיד חכם מבעל ליה למימר חד פסוקא "דדרמי כגון "ביהך אפקיד רחוץ פריתה אותי ה' אל אמת: איר לוי בר חמא אמר ר"ש בן לקיש לעולם יהיו אדם יצר טוב על יצר הרע שנא' "רגזו ואל תחטאו. אם נצחו ממנו ואם לא יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם אם נצחו ממנו ואם לא יקרא קריאת שמע שנאמר על משכבכם אם נצחו ממנו ואם לא יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה. "ואמר לוי בר חמא אמר ר' שמעון בן לקיש מאי דכתיב "ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם לוחות אלו עשרת הדברות תורה זה מקרא והמצוה זו משנה אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זה גמרא "מלמד שכולם ניתנו למשה מסיני: "אין יצתקן כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוחז חרב של שתי פיות בידו שנאמר "וחומות אל בנותם הרב פ"פיות בידם מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מרישא דעגינא דכתיב "עלוז חסידים בכבוד ירנו על משכבותם וכתיב ברוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. ואמר רבי יצחק כל הקורא ק"ש שמע על מטתו מזיקין ברילין הימנו שנאמר "ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר "התעף עיניך בו ואינו ואין רשף אלא מזיקין שנאמר "מזי רעב ולחומי רשף וקבר מריר. אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין ברילין הימנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התעף עיניך בו ואינו ואין רשף אלא יסורין שנאמר מזי רעב ולחומי רשף אמר ליה רבי יוחנן "דא אפילו חינוקת של בית רבן יודעין אותו שנאמר "ואמר אם שמע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך. אלא כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקביה מביא עליו יסורין מבעריין ומקיריין אותו שנא' "נאלמתי דומיה החשיתי ממוב וכאבי נעכר "ואין טוב אלא תורה שנאמר "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו. אמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא בא וראה שלא כמדת הקביה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מכור חפץ לחבירו מכור עצב ולוקח שמח אבל הקביה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמח שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו. אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנא' "נרפאה דרכיו ונתקרבה "ונשובה עד ה' ופשפש ולא מצא יחלה בבטול תורה שנאמר "אשרי הגבר אשר יסרנו יה ומתורתך תלמדנו ואם תלה ולא מצא בידיעו שיסורין של אהבה הם שנאמר "כי את אשר יאהב ה' יוכיח. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב חנינא כל שהקביה חפץ בו מדכאו ביסורין שנאמר "ה' חפץ דכאו אפילו לא קבלם מאהבה תלמד לומר "אם תשים אשם נפשו הרא מאשם לדעת אף יסורין לדעת ואם קבלם (ג) מה שכתי "יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמדו מתקיים ביד שנא' "ותפץ ה' בידו יצלח פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא חד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו וחד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תפלה שנאמר "ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתי וחסדו מאתי אמר לדו רבי אבא בריה דר' חייא בר אבא הכי אמר "ר' חייא בר אבא אר' יוחנן אלו ואלו יסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח אלא מה ת"ל ומתורתך תלמדנו אל תקרי "תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו קיו משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבר יוצא בהן לדורות יסורין שכמרקן כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה והיינו דדבי שמעון בן לקיש דאמר רשב"ל נאמר בריח במלה ונאמר בריח ביסורין נאמר בריח במלה דכתיב "ולא תשביח מלח ברית ונאמר ברית ביסורין דכתיב "אלה דברי הברית מה ברית האמור במלח מלח ממתקת את הבשר אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקן כל עונותיו של אדם: "תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא תורה מנין שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ארץ ישראל דכתיב "כי כאשר יסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך וכתיב בתריה כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה העולם הבא דכתיב "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. תני תנא קמיה דר' יוחנן כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקבר

מוסף רש"י לשלם ידיעו אדם יצר טוב על יצר הרע. פס סלר סרע פמר ל' פנס ענינה ז. לא ידי שמעמע מן הפעבלים מלא שוקן ומשכם מלמה (מסכתין קמ"ג): ישפשפש במעשיו. פעמה כנר. ומקוק ענינה מכיון ומעמה ומשן (מנחין יג:).

רבנו חננאל חשמן (מדף כו ז) שעות כשר לחקיבה: שהם ר' שעות המשנה שחישתו עד זמן הקרבנות. וזה שעם ר' יהודה. ופסק רב כהנא הלכה כר' יהודה. ומבר ר' יהודה כשם שאין לחמיר של שחר הכשר ביום לקרבנות מעת שחישתו, אלא עד ר' שעות ותר, כך לחמיר של בין הערבים אין לו מעת שחישתו, והוא מבי חצות גלוי ערב כשר לקרבנות אלא ר' שעות ותר ביום, כשיעור ותרה תמיד של שחר, מהבי שביעית שהוא כשרה לשחישתו. כדתנן חל ערבי פסחים להיות בערב שבת נשחט בשש שעות ומחצה, נמצא מהבי שעה שביעית שהוא כשרה לשחישתו עד ר' שעות ותר, שהוא זמן הקרבנות, ר"א שעות חסר רבע ביום. וזה חשבונם, חצי שעה שביעית ושמינית ושביעית חצי שעה מ"מ, דהר ר' שעות שלמות, ותוסף רבע שעה בגבר שעה משחצי המזרח עד הגר החמה שהוא יותר מר' שעות בחמיד של שחר. ומצאנו חכמים הר' יהודה חלוקתם בזה הדרך, דבון דייקי שנים לים עולה תמיד, מלמד שכל הימים כשר לחמידים, הילכך מחלוקים לשני התמידים הימים כולו, עד חצות לחמיד של שחרית, ומחצות ותר חשבר לחמיד של בין הערבים, ותחלה כנגד התמדיין. הר' יהודה הוה דייק תנא קרא את הכבש אחד תעשה בבקר, ומפרק לה מן הוהרה דבר אחבש שעות הוא בקר, כמו שהוא לענין הזמן, וסבר הכשר התמיד עד אחבש שעות ביום מעת הזמן החמה עד סוף הקרבנות, ומאחר כן אסר שכבר עבר הבקר, נמצא הכשר המיד של שחר קצת שחישתו עד סוף הקרבנות ר' שעות ותר. ומצאנו מצות חמיד של בין הערבים מבי חצי שעה שביעית ביום, וסבר ר' יהודה דהתחה אמרה שעים ליום עולה תמיד, כמצות חמיד של שחר ר' שעות ותר, כך מצות חמיד של בין הערבים ר' שעות ותר, ומאחר כן אסר. וזה שהבא שנים ליום עולה תמיד, למעט הקרבנות בערב. הילכך כיון דלגבי חמיד הנכשר עד ר"א שעה חסר רבע שהוא משעה שחישתו עד סוף הכשר הקרבנות כמו שפירשנו למעלה, ומ"ר שעות ותר רבע אסור שכבר עבר ומבו הלילה חשיב, גם תפלת המנחה מצותה המצות המחמיר, ומצות שעבר זמן המחיר הוא עבר ומבו בטל קרבנו, גם תפלה ביומה. וד' יהודה ותרבה בין המחמיר שחיר מתפללין תפלה המנחה בתוחה בין מנחה גדולה ובין מנחה קטנה, ור"א שעה חסר רבע הוי מתפללין תפלה המנחה, והיל הלבי חמיד בלילה הוא חשוב. פירוש נקראת מנחה גדולה שהוא הנה שלש שעות ביום, ואלו הם, חצי שעה שביעית ושמינית וחצי שעה ושמינית. הקראת מאחר כן מנחה קטנה שהוא שעה ורבע, והיא מחצי שעה ושמינית עד שעה ר"א חסר רבע. וכבר פירשנו למעלה מה שעם מנחה גדולה שהוא מחצי שעה שביעית ולמעלה כנגד מצות שחישתו, ומנחה קטנה כנגד זמן הקרבנות, כבר פירשנו ולוקח רבנן ר' יהודה ושעם כל אחד ואחד. ובאמרי של שחר נבחבה הלכה כר' יהודה, אבל בחמיד של בין הערבים לא נבחבה הלכה כאחד מהן, לחמיד בזמן המנחה מצות המחלה כנגד הכשר חמיד של בין הערבים. ולקיבא שפעמה מאן דאמר דאמר כרבנן עבר מאן דאמר דאמר כר' יהודה הוא. והצרבנו לפרש כולי האי שראינו בפירושי המתנינו הראשונים כללא פירשו בדברים הכבינה בהם דברים שצריכין הראיה הבידה דבריי המלמדי כי לא בידינו שעסם יפה יפה.

(2)

חשמה לדעת. כי הקרבנות אין מחוייבין אלא בכל מדינה המקדשים ולא בכל מדינה (שכן דף ה"ל) יקריב אותו אחר שכאן אותו יכול בעל מדינה ת"ל לדעתו יש ביצה דאמר אבי יכול אחר אחר ודמה אבי אמר אמר מעלים ולא בכל מדינה אמר מעלים ולא בכל מדינה (שכן דף ה"ל) יקריב אותו אחר שכאן אותו יכול בעל מדינה ת"ל לדעתו יש ביצה דאמר אבי יכול אחר אחר ודמה אבי

והרי הרמב"ם קאי בשיטת התוס' (עיין פ"ב ה"ט ופי"א הי"א מה' סנהדרין). וצ"ע.

ג

עיין סמ"ע חו"מ סי' ז' סק"ד, שפסק כשיטת התוס' (יבמות קא:) שרק ע"י כפייה אין גר דן את ישראל. ובקצה"ח הקשה, היאך משכחת שגר דן חברו ד"ת, הרי רבא עצמו מצריך סמוכין לדיני ממונות, וא"כ הרי פסק הרמב"ם שלסמיכה בעי ראוי לכל הדברים, ומכיון שלדיני נפשות בעי אביו ואמו מישראל, הרי אין הוא ראוי לכל הדברים. ולכן פסק הקצה"ח שגר דן חברו בלי כפייה, ולזה לא בעי סמיכה, עיי"ש.

וז"ל הרמב"ם פ"ד ה"י מסנהדרין: חכם מופלא שהוא סומא בעינו אחת אע"פ שהוא ראוי לדיני ממונות, אין סומכים אותו לד"מ מפני שאינו ראוי לכל הדברים וכן כל כיוצא בזה, עכ"ל.

ומדוגמת הרמב"ם של סומא יכולים אנו להגדיר ההלכה של ראוי לכל הדברים, ואפשר לתרץ קושית הקצה"ח.

פסול סומא לסנהדרין ילפינן מהא דתניא רב יוסף כשם שבי"ד מנוקים בצדק כך מנוקים מכל מום, שנא' כולך יפה רעיתי ומום אין בך (יבמות קא.).

וא"כ פסול סומא הוי חסרון בעצם הגברא של הדיין, שדיין צריך להיות שלם בגופו.

אבל מה שגר פסול לנפשות (שילפינן מונשאו אתך — בדומין לך), הרי לשיטת רש"י בודאי אין הוא מופקע מדיני נפשות אלא הוי חסרון בשררה על ישראל, ואין זה חסרון בהגברא של הדיין, שהרי גר פסול לכל מיני שררה, כדפרשתי.

וא"כ לרש"י בודאי אין שייך לומר על גר שאינו ראוי לכל הדברים, מכיון שיש כאן חסרון צדדי.

ואף לשיטת התוס' שגר מופקע מבי"ד של נפשות יתכן לומר שאין זה פסול בעצם הגברא של הדיין, שדיין של נפשות אינ יכול להיות גר, אלא הוי פסול יוחסין במנוי של סנהדרין, שמנוי בסנהדרין צריך להיות מיוחס, ורק היכא שהפסול הוא בהדיינות עצמו, ישנו להכלל של ראוי לכל הדברים.

עדים זוממים בכופר

מכות ב: ת"ר ד' דברים נאמר בעדים זוממים, אין נעשין ב"ג וב"ח, ואין גולין לערי מקלט, ואין משלמין את הכופר ואין נמכרין בעבד עברי. והטעם שאין משלמין כופר הוא, משום שכופרא כפרה.

וכתב הריטב"א (דף ג. ד"ה משלשין): "ולעיל דאמרינן דלמ"ד כופרא ממונא משלמין היינו מההיא טעמא דמשלשין בממון. דאל"ה, היאך משלמין, ליתן האי כופר והאי כופר, כופר אחד אמר רחמנא ולא שני כופרין, ליתן האי חצי כופר והאי חצי כופר, כופר אחד א"ר ולא חצי כופר . . . אלא כיון דקיי"ל שמשלשין בממון כי

יהיב האי חצי כופר והאי חצי כופר מצטרפין והוי ליה כופר אחד שלם וזה ברור". עכ"ל.

ומבואר בריטב"א שאף למ"ד כופרא ממונא יש חסרון של כופר אחד ולא חצי כופר. וקשה לי מהסוגיא בב"ק (מ.) שבעי ר' נחמן מר' אחא בר יעקב, שור של שני שותפין כיצד משלמין כופר, כופר אחד א"ר ולא שני כופרין ולא חצי כופר. ופרש"י, דבשלמא נזיקין האי פלגא משלם, דאהזיקא דניזק קפיד רחמנא . . . אבל כופרא כפרה בעי ובחצי כופר לא מיכפר. וכן איתא בתוד"ה כופר. ועיין עוד בשיטה מקובצת בשם הרשב"א שכתב: "למ"ד כופרא כפרה, דלמ"ד כופרא ממונא הרי הוא כשור של שני שותפין שמשלמין שניהם את הנזק בשיתוף, אבל למ"ד כפרה איבעיא ליה שלא מצינו כפרה לחצאין".

הרי מפורש שרק למ"ד כופרא כפרה איבעיא ליה, שבעי כפרה, אבל למ"ד ממונא בודאי משלמין שניהם, וצ"ע על הריטב"א שפירש אף למ"ד כופרא ממונא.

והנראה מוכח מהריטב"א שאף למ"ד כופרא ממונא יש כפרה, אלא שהכפרה באה ממילא, שהרי כופר הוי פדיון נפשו. ועיין ברמב"ן בחומש (שמות כ"א פסוק ל') שכופר הוי כמו קרבן. ולכן סובר הריטב"א שלא שייך לומר שכופר הוי כולו ממון. אלא מחולקים מהו עיקר התשלומין, לחד מ"ד עיקר החיוב הוא מתורת כפרה ואין זה סתם תשלומי ממון, ולחד מ"ד עיקר החיוב הוי דין ממוני שצריך לשלם, ולאחר התשלומין במילא באה לו הכפרה. וא"כ סובר הריטב"א שאף למ"ד כופרא ממונא שייך הבעיא אם כופר אחד ולא חצי כופר.

ויתכן לומר שאף רש"י ושאר ראשונים מחיים לזה, שאף למ"ד כופרא ממונא יש כפרה, כדפרשתי, אלא שמכיון שעיקר החיוב הוא ממונא, והכפרה היא דבר צדדי, א"כ אין כאן שאלה של כופר אחד ולא חצי כופר (ועיין ב"ק מג. תוד"ה מאי בענין זה).

מצות תלמוד תורה

בסימן ס"ו מביא כת"ר את דעת שו"ע הרב בהל' ת"ת שיש הבדל בין תורה שבכתב ותורה שבע"פ, שבתורה שבכתב אפילו אם אינו מבין מקיים ת"ת, משא"כ בתורה שבע"פ צריך להבין. וממו"ר הגרי"ד סאלאווייטשיק שליט"א שמעתי שמש"ה נקראת תורה שבע"פ גמרא או תלמוד, ר"ל שצריכים ללמוד ולהבין, ותורה שבכתב נקרא מקרא, ר"ל עצם הקריאה היא ת"ת.

וג"ל להביא ראיה ברורה לזה מרש"י, עיין ברכות דף ה. וא"ר לוי בר חמא אמר רשב"ל . . . תורה זה מקרא והמצוה זו משנה וכו', ופרש"י זה מקרא חומש שמצוה לקרות בתורה, זו משנה שיתעסקו במשנה, זה גמרא סברת טעמי המשניות שממנו יוצא ההוראה, עיי"ש. והן הן הדברים שבמשנה העיקר הוא העסק וההבנה משא"כ בחומש עצם הקריאה היא המצוה.

בזה יש לבאר שיטת הראב"ד בברכות י"ג בפלוגתת רבי ורבנן אי כל התורה בכל לשון נאמרה או בלה"ק נאמרה, ופירש הראב"ד המחלוקת (מובא בברכה משולשת) „וכן כל אחד ואחד יוצא ידי שינון בלשונו או שמא לכולם שונה בלשון הקודש ואין אדם יוצא ידי הגית בו אלא בלשון הקודש", עיי"ש.

וראיתי מקשים (בספר „עמק ברכה") איך יתכן שלא יוצאים ת"ת בכל לשון, הרי ת"ת הוי אף בהרהור (ולדעת הגר"א מברכים אף על הרהור). ולפי הנ"ל אתי שפיר, שהראב"ד מיירי על תורה שבכתב (כמבואר שם בלשונו) ובתורה שבכתב המצוה היא הקריאה, ושפיר בעי לשון קודש, ורק בתורה שבע"פ שתלוי בהבנה מקיימים אף בהרהור.

עַל שִׁכְמָם. הַרְבֵּה בְּהֵמוֹת הָיוּ לָהֶם שֶׁכֵּן כָּתוּב מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד, אֶלָּא שֶׁהָיוּ מְחַבְּרִין אֶת הַמִּצְוֹת.

(לה) **כְּלֵי** כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלוֹת. הַמְאַחֵר בַּכָּתוּב חָשׁוּב יוֹתֵר מִחֲבֵרוֹ, הַזָּהָב, חָשׁוּב מִן הַכֶּסֶף, וְהַשְּׂמָלוֹת חֲשׁוּבִים מִן הַזָּהָב. וְכֵיוָצֵא בּוֹ (בְּרֵאשִׁית י״ב) מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ, בֵּית הָאָב חָשׁוּב מֵאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ.

(לז) **כְּשֵׁשׁ** מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי כוּ׳. הַלָּשׁוֹן הַזֶּה יוֹרֶה שֶׁלֹּא הָיוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף שְׁלֵמִים, וּמִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה לֹא הִזְכִּירָה כִּוּוּן חֶשְׁבּוֹנָם בְּדִקְדּוּק כַּמָּה הָיוּ הַגְּבָרִים, אוֹ כַּמָּה יַחְסְרוּ מִן הַשֵּׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף, נִרְאֶה לוֹמַר שֶׁלֹּא הָיוּ חֲסֵרִים כִּי אִם אֶחָד וְלֹא רָצָה לְהַזְכִּיר מִנְיָנָם בְּחִסָּרוֹן.

וְכֵן מָצָאתִי בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פֶּרֶק ל״ט כְּשֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם נִתְיַחְסוּ כָּל הַגְּבָרִים שִׁשִּׁים רִבּוֹא חֵסֶר חַד, מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נִכְנַס בַּמְּנִין עִמָּהֶם וְעָלָה מִסְפָּרָם שִׁשִּׁים רִבּוֹא, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית מ״ו) וְאָנֹכִי אַעֲלְךָ גַם עָלֹה, עַד כָּאן.

(לט) **וְגַם** צֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם. הִגִּיד הַכָּתוּב מַעֲלָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כִּי הֶאֱמִינוּ בַּה׳ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ, וְלֹא אָמְרוּ אֵיךְ נֵצֵא אֶל הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בְּלֹא צֵדָה.

וְהִנֵּה זֶה גֹּדֶל מִדַּת הַבִּטָּחוֹן, וְעַל זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁבְּחָם עַל יְדֵי הַנָּבִיא הוּא שֶׁאָמַר (יִרְמְיָה ב׳) זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה.

(מ) **וּמוֹשַׁב** בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם. מָצִינוּ בִּגְאֻלַּת מִצְרַיִם שְׁלֹשָׁה קִצִּים וְהֵם ת׳ שָׁנָה, ת״ל שָׁנָה, רד״ו שָׁנָה. ת׳ שָׁנָה הֵם נִמְנִים מִתְּחִלַּת גְּרוּת זַרְע אַבְרָהָם עִם עָנְיָם וְדַלּוּתָם וְלַחֲצָם שֶׁל בָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית ט״ו) וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, וּבָזֶה נִכְלָל גְּרוּת וַעֲבָדוּת. ת״ל שָׁנָה הֵם נִמְנִים מִיִּצְחָק מִשָּׁעָה שֶׁנּוֹלַד. רד״ו שָׁנָה הֵם שֶׁיָּשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם מִנִּין רד״ו.

וְכֵן תִּמְצָא בִּגְאֻלָּתֵנוּ הָעֲתִידָה שְׁלֹשָׁה קִצִּים בְּסֵפֶר דָּנִיֵּאל, אֶלֶף ק״נ, אֶלֶף ר״צ, אֶלֶף של״ה, הוּא שֶׁכָּתוּב תְּחִלָּה (דָּנִיֵּאל ח׳) וַיֹּאמֶר אֶחָד קָדוֹשׁ לַפַּלְמוֹנִי הַמְדַבֵּר עַד מָתַי הֶחָזוֹן הַתָּמִיד וְהַפֶּשַׁע שֹׁמֵם תֵּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס, וַיֹּאמֶר אֵלַי עַד עֶרֶב בֹּקֶר אַלְפַּיִם וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְנִצְדַּק קֹדֶשׁ, חִשּׁוּב יָמִים וְלֵילוֹת בְּיַחַד, וְכֵינָן שֶׁנִּחֲלַקְתֶּם בַּיָּמִים הֲרֵי אֶלֶף ק״נ שָׁנָה, וּכְתִיב (שָׁם י״ב) וּמֵעֵת הוּסַר הַתָּמִיד וְלֹתֶת שִׁקּוּץ שֹׁמֵם יָמִים אֶלֶף מָאתַיִם וְתִשְׁעִים, וּכְתִיב אַחֲרָיו אַשְׁרֵי הַמְחַכֶּה וְיַגִּיעַ לְיָמִים אֶלֶף שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה.

וְהָיִתָה הַסִּבָּה מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהָיְתָה גְּאֻלַּת מִצְרַיִם עַל שְׁלֹשָׁה קִצִּים כְּדֵי לְחַזֵּק יְדֵינוּ הָרְפוּת בְּגָלוּתֵנוּ זֶה, וְשֶׁלֹּא נֹאמַר אֲבָדָה תִּקְוָתֵנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ, כִּי מֵאַחַר שֶׁנִּתְבָּרֵר לָנוּ כִּי שְׁלֹשָׁה קִצִּים אֵלּוּ שֶׁל גְּאֻלַּת מִצְרַיִם שְׁלֻשְׁתָּן הָיוּ אֱמֶת, כֵּן עָלֵינוּ לְהַאֲמִין כִּי שְׁלֹשָׁה קִצִּים הַמְפֹרָשִׁין בְּדָנִיֵּאל בִּגְאֻלָּתֵנוּ הָעֲתִידָה כֻּלָּם אֱמֶת אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם מִדּוֹת וְחֶשְׁבּוֹנוֹת מִתְחַלְּפוֹת, וְעַל כֵּן נִגְזְרוּ כָּאן וְכָאן שְׁלֹשָׁה קִצִּים שֶׁאִם יִזְכּוּ יִהְיוּ נִגְאָלִין בָּרִאשׁוֹן, וְאִם לֹא יִזְכּוּ בָּרִאשׁוֹן יִזְכּוּ בַּשֵּׁנִי, וְאִם לֹא יִזְכּוּ בַּשֵּׁנִי יִזְכּוּ בַּשְּׁלִישִׁי, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁתְּאַחֵר הַגְּאֻלָּה מִן הַקֵּץ הַקָּצוּב הָאַחֲרוֹן וְאֵילָךְ, כֵּן כָּתַב רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל ז״ל.

(מח) **וְכָל** עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ. מִכָּאן שֶׁמָּל אוֹתָם בְּמִצְרַיִם, וְעַל זֶה אָמְרוּ רַז״ל נָתַן לָהֶם דַּם הַפֶּסַח וְדַם הַמִּילָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יְחֶזְקֵאל ט״ז) וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ וְגוֹ׳, וּלְכָךְ הִזְכִּיר מִיָּד כִּי עָשׂוּ כָּל

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה, וְזֶה יִכְלֹל שְׁנֻמּוֹלוּ כֻּלָּן וְעָשׂוּ אֶת הַפֶּסַח, וְכֵן כָּתוּב בְּפֵרוּשׁ כִּי מוּלִים הָיוּ כָּל הָעָם הַיּוֹצְאִים, אֲבָל לְמַעְלָה בְּמִצְוַת הַפֶּסַח אָמַר וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא אָמַר כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁהָיוּ בָּהֶם טְמֵאִים וְאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בְּטֻמְאָה.

יג

(א) **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט מַה שֶּׁהוֹסִיף לֵאמֹר, כְּלוֹמַר לֵאמֹר לְיִשְׂרָאֵל. אוֹ הוֹסִיף לֵאמֹר עַל הַנִּסְתָּר, לְפִי שֶׁכָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה יֵשׁ בָּהֶם נִגְלֶה וְנִסְתָּר, הַנִּגְלֶה הוּא פְּשָׁטֵי הַמִּצְוֹת, וְהַנִּסְתָּר הוּא הַפְּנִימִי שֶׁבְּתוֹכוֹ שֶׁאֵין דַּעַת הֶהָמוֹן רָאוּי לוֹ, וְכֵן אָמַר דָּוִד עָלָיו הַשָּׁלוֹם (תְּהִלִּים ס״ב) אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְתִּי, כִּי הַדִּבּוּר אֶחָד וְיֵשׁ בּוֹ שְׁתֵּי מַשְׁמָעִיּוֹת, וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה (מִשְׁלֵי כ״ה) תַּפּוּחֵי זָהָב בְּמַשְׂכִּיּוֹת כֶּסֶף וגו׳, הַמְשִׁיל הַנִּגְלֶה לְכֶסֶף וְהַפְּנִימִי לְזָהָב שֶׁהוּא נִסְתָּר בְּתוֹךְ הַכֶּסֶף וּמַעֲלָה יוֹתֵר מִמֶּנּוּ.

וְהִנֵּה זֶה בֵּאוּר וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, בְּרֹב מְקוֹמוֹת הַתּוֹרָה, וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה, הוּא פְּשַׁט הַמִּצְוָה, לֵאמֹר, שֶׁיְּגַלֶּה לוֹ הַנִּסְתָּר שֶׁבָּהּ.

וְהָרַמְבַּ״ן ז״ל כָּתַב בְּסִדֶר וָאֵרָא וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, בְּאֲמִירָה גְּמוּרָה, כְּלוֹמַר אֲמִירָה נִרְאִית לֹא מְסֻפֶּקֶת, לְפִי שֶׁנִּבּוּאָתוֹ הָיְתָה מְבֹאֶרֶת לֹא מְסֻפֶּקֶת, פֶּה אֶל פֶּה, וּמַרְאֶה וְלֹא בְּחִידוֹת.

וְעַל דֶּרֶךְ הַקַּבָּלָה, וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה, הוּא הַכֹּחַ הַפְּנִימִי הַנֶּעְלָם, לֵאמֹר, עַל יְדֵי שְׁכִינָה וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת כ״ד) אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם, חֵסֶר וָא״ו, מִלְּשׁוֹן (שִׁיר ג׳) וְאֶל חֶדֶר הוֹרָתִי, וּיְכַבֵּר יָדַעְתָּ כִּי הַדִּבּוּר פְּנִימִי יוֹתֵר מִן הָאֲמִירָה, כִּי הַדִּבּוּר הוּא הַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וְהָאֲמִירָה הִיא הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְזֶה יָדוּעַ לְחַכְמֵי הַקַּבָּלָה, וְזֶהוּ מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ חַכְמֵי הָאֱמֶת, (אֵיכָה ב׳) בְּצֵעַ אָמְרָתוֹ, זוֹ פּוּרְפִּירָא שֶׁלּוֹ.

וַיֵּשׁ לְךָ לְהִתְבּוֹנֵן אֵיךְ עֲשָׂאוּהוּ מִלְּשׁוֹן אִמְרָא, וּפֵרוּשׁ פּוּרְפִּירָא מְעִיל, כְּלוֹמַר שְׂפַת הַמְּעִיל, וּמְפֹרָשׁ אָמְרוּ רַז״ל, (יְשַׁעְיָה ה׳) כִּי מָאַסוּ אֵת תּוֹרַת ה׳ צְבָאוֹת, זוֹ תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, וְאֵת אִמְרַת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נִאֲצוּ, זוֹ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וּבֵאוּר הַלְּשׁוֹנוֹת כִּי וַיֹּאמֶר מִלְּשׁוֹן אִמְרָא, שֶׁהוּא שְׂפַת הַמְּעִיל שֶׁאָדָם לוֹבֵשׁוֹ בְּצַד שְׂמֹאל, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (שְׁמוּאֵל־א׳ כ״ח) וְהוּא עֹטֶה מְעִיל, וַעֲטִיָּה בְּצַד שְׂמֹאל הִיא, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים ק״ד) עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה, וְזֶהוּ מִדַּת הַדִּין, אֲבָל וַיְדַבֵּר מִלְּשׁוֹן דִּבּוּרָה, וְהִיא תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב שֶׁהִיא כּוֹלֶלֶת מִדַּת רַחֲמִים וּמִדַּת הַדִּין, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה נֶאֱצֶלֶת מִמֶּנָּה, וְכֵן הַדִּבּוּרָה כּוֹלֶלֶת מִתִּיקוּת וַצַּקִיצָה, כֵּן תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב כּוֹלֶלֶת רַחֲמִים וְדִין, וְהָבֵן זֶה.

(ב) **קַדֶּשׁ** לִי כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם. הָיָה הַכָּתוּב רָאוּי לוֹמַר קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה, שֶׁהֲרֵי מַכַּת בְּכוֹרוֹת בֵּין בִּבְכוֹר הָאָב שֶׁהוּא רֵאשִׁית אוֹנוֹ, בֵּין בִּבְכוֹר הָאֵם הָיְתָה, שֶׁכֵּן כְּתִיב וַה׳ הִכָּה כָּל בְּכוֹר, וְאַף בַּגָּדוֹל שֶׁבַּבַּיִת אִם אֵין שָׁם בְּכוֹר, שֶׁאַף הוּא קָרוּי בְּכוֹר. אֲבָל הוֹסִיף לִכְתֹּב פֶּטֶר כָּל רֶחֶם שֶׁלֹּא רָצָה לְקַדֵּשׁ מִן הַבְּכוֹרוֹת כִּי אִם בְּכוֹר הָאֵם בִּלְבַד, לְפִי שֶׁבְּכוֹר הָאָב יֵשׁ לוֹ סָפֵק מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְכוֹר הָאֵם, וְגַם בְּכוֹרוֹת הַבְּהֵמָה שֶׁהָיוּ מְקֻדָּשִׁים בְּכוֹרֵי הָאֵם הָיוּ, כִּי כֵן כְּתִיב (שְׁמוֹת י״ג) וְהַעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לַה׳ וְכָל פֶּטֶר שֶׁגֶר בְּהֵמָה, וגו׳ וּלְכָךְ מָצִינוּ שֶׁהִמְשִׁיל הַנָּבִיא אַהֲבַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ לְיִשְׂרָאֵל לְאַהֲבַת הָאֵם לַבֵּן, הוּא שֶׁאָמַר

יְהוָה: ס לֹא־יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל
יְהוָה גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל

דַּיְיָ: ד לָא יִדְכּוּן עַמּוֹנָאֵי
וּמוֹאָבָאֵי לְמֵעַל בִּקְהֲלָא
דַּיְיָ אַף דָּרָא עֲשִׂירָאָה לָא
יִדְכֵּי לְהוֹן לְמֵעַל בִּקְהֲלָא

רש"י

(ד) לא יבא עמוני. לא ישא ישראלית:

תורה תמימה

בת ישראל לנתין ולממזר אלא ממזרת ונתינה לישראל מאי טעמא, אמר קרא לא יבא לו — לפסול[כג] [ירושלמי קדושין פ"ג הי"ב].

(ד) לא יבא עמוני. יהודה גר עמוני שאל לפני חכמים מהו אני לבא בקהל, אמר לו ר' יהושע מותר אתה, אמר לו ר' גמליאל, והכתיב לא יבא עמוני בקהל ה', אמר לו ר' יהושע, וכי עמון ומואב במקומם הם יושבים, כבר בא סנחריב ובלבל את כל האומות וכל דפריש מרובא פריש[כד] [ברכות כ"ח א'].

עמוני ומואבי. עמון ומואב נקבותיהם מותרות, דכתיב עמוני ומואבי, עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, אי הכי אדומי ולא אדומית מצרי ולא מצרית, ה"נ שאני הכא, דכתיב ואשר שכר עליך ואשר יעץ, מי דרכו לשכור ולייעץ — האיש ולא האשה[כה] [ירושלמי יבמות פ"ח ה"ג].

גם דור עשירי. אם נאמר עד עולם למה נאמר דור עשירי, אלא מופנה להקיש ולדון גזירה שוה לדור עשירי דכתיב בממזר דהוי עד עולם[כו] [ספרי].

כג) נתינים הם הגבעונים הנזכרים ביהושע ט', ודוד גזר עליהם מלבא בקהל, ונקראו נתינים ע"ש הכתוב ויתנם יהושע לחוטבי עצים ולשואבי מים וגו'. ודרשה זו מוסבת על המשנה דקדושין ס"ו ב' כל מקום שיש קדושין ויש עבירה [ר"ל שהקדושין תופסין ובכ"ז אסור לקיימה כגון חייבי לאוין] הולד הולך אחר הפגום שבשניהם, וכדמפרש כאן ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לנתין ולממזר, ופריך הניחא בת ישראל לנתין ולממזר הולד פגום כדכתיב לא יבא ממזר גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה', אלא ישראל שנשא נתינה וממזרת מנ"ל דהולד פגום והא כתיב (ר"פ במדבר) למשפחותם לבית אבותם ואין הולד הולך אלא אחר הזכר [עיי"ש לפנינו], ומשני דכתיב לו דמיותר הוא ללמד שהולכין אחר פסולות ואפילו מצד האם, ושאר פסולי קהל ילפינן מממזר, ובמצרי ואדומי ילפינן כן מפורש בסמוך פסוק ט' בדרשה יבא להם.

כד) כי אחרי שערבם זה בזה והגלה אותם ממקומם לכן העמונים ומואבים היושבים במקומותיהם וכן המצרים שבמצרים והאדומים שבשדה אדום אנשים אחרים הם, והואיל ונתערבו ד' אומות האסורות בכל אומות העולם המותרין להתגייר הותרו הכל להתגייר, שכל הפורש מהם חזקתו שפירש מן הרוב. אמנם לדעת איזו פוסקים שייך היתר זה רק בעמון ומואב ואדום אבל מצריים באיסורייהו קיימי משום דהכתוב נתן קצבה למצרים שנאמר (יחזקאל כ"ט) מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן העמים וגו'. ועיין בתוס' יבמות ע"ו ב', ובר"ש פ"ד דמס' ידים פלפול גדול בזה.

כה) לפנינו לא כתיב ואשר יעץ רק ואשר שכר, וסמיך על הכתוב במיכה ו' זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב, והכונה להביא ראיה דהשכירות היתה בעצה. ותכלית הראיה הזאת נבאר בפסוק הסמוך בדרשה על דבר, ועיין מש"כ דבר נאות בענין דרשה זו בריש פרשת וירא בפסוק ויאמרו אליו איה שרה אשתך, יעו"ש.

כו) עיין מש"כ לעיל בפסוק ג' בדרשה גם דור עשירי השייך לדרשה זו.

(5)

דַּיְיָ עַד עָלַם: ה עַל עֵסֶק
דִּי לָא עָרְעוּ יָתְכוֹן
לַחְמָא וּבְמַיָּא בְּאָרְחָא
בְּמִפְּקָכוֹן מִמִּצְרָיִם וְדִי
אָגַר עָלָךְ יָת בִּלְעָם בַּר
בְּעוֹר מִפְּתוֹר אֲרָם דִּי עַל
פְּרָת לְלַטָּיוּתָךְ: ו וְלָא אֲבָי
יְיָ אֱלָהָךְ לְקַבָּלָא מִן בִּלְעָם
וְהַפֵּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ יָת

יְהוָה עַד־עוֹלָם: ס עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־
קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם בַּדֶּרֶךְ
בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר שָׂכַר עָלֶיךָ
אֶת־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִפְּתוֹר אֲרַם נַהֲרַיִם
לְקַלְלֶךָּ: ו וְלֹא־אָבָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ
אֶל־בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת־

הלמ"ד דגושה מנחת שי

רש"י

(ה) על דבר. (ספרי) על העצה שיעצו אתכם להטיאכם: בדרך. כשהייתם בטירוף:

תורה תמימה

(ה) על דבר. מה ת"ל על דבר אלא אף על העצה, וכן הוא אומר (מיכה ו') עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב[כו] [ספרי].

אשר לא קדמו. תניא, ר' שמעון אומר, עמון ומואב נקבותיהם מותרות לבא בקהל, מאי טעמא, דכתיב על דבר אשר לא קדמו וגו', מי דרכו לקדם האיש ולא האשה[כח] [יבמות ע"ג א'].

אשר לא קדמו. א"ר יוחנן, גדולה לגימה שמרחקת את הקרובים, שנאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים[כט] [סנהדרין ק"ג ב'].

(ו) ולא אבה וגו'. ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה, מלמד שהמקלל נתקלל, ולמה — מפני כי אהבך ה' אלהיך[ל] [ספרי].

את הקללה. הובא בפרשת בלק (כ"ד ה') בפסוק מה טבו אהליך יעקב.

כו) מדייק דהול"ל על אשר לא קדמו, והמלה דבר מיותר, והכונה בזה לרמז דכמו הא דשכר בלק את בלעם היה עפ"י עצה, כך הא שלא הקדימו בלחם ובמים היה ג"כ בעצה ובישוב הדעת ולא במקרה, ולכן ראויים להענש שיתרחקו ישראל מהם, ובזה יובן מה שקשה לכאורה הא את בלעם שכר רק מואב ולמה הרחיקו גם את עמון, אך לפי מש"כ דהוקשה ההקדמה להשכירות כמו שהשכירות היתה בעצה אף מניעת ההקדמה היתה בעצה ניחא מה ששניהם נענשו, יען דבחטא ההקדמה היה גם עמון, ודו"ק.

כח) ולא שייך לומר דהו"ל לקדם נשים לקראת נשים, משום דקיימא לן דרכה של אשה לשבת בית כמש"כ כל כבודה בת מלך פנימה, והארכנו בענין זה בפרשת וירא (י"ח ט') בפסוק הנה באהל יעו"ש באורוכה.

כט) קורא לעמון ומואב קרובים מפני שבאו מלוט בן אחי אברהם ורחקם המקום שלא יבאו בקהל כמבואר בזה, וכנגד זה מצינו שגדולה הוית לגימא שמקרבת את הרחוקים שבשכר שאמר יתרו לבנותיו קראנה לו [למשה] ויאכל לחם זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית, עיין לפנינו בפרשת שמות (ב' כ').

ל) הלשון והענין קשים מאוד דמשמע שבלעם קלל ובאמת הלא ברכם כי לא הניחו ה' לקלל כמבואר בפ' בלק, ולכן מפרש את הקללה שנתקלל בלעם. אך בכלל לא נתבאר למה כתבה התורה כל עיקר פסוק זה לכאן, אחרי כי אינו שייך כלל לענין, דהא במה שאמר ואשר שכר עליך את בלעם ביאר כונת ותכלית הנרצה בטעם הרחקת עמון ומואב, ואפשר לומר עפ"י מש"כ לעיל בפ' שופטים (י"ט י"ט) דבדבר תקלה הבאה ע"י אדם אם אך הקב"ה מסכים לזה אין האדם נענש על זה, יעו"ש, ועל זה אמר כאן דבדין הוא שיענשו על ששכרו את בלעם לקללך, כי לא אבה ה' אלהיך לקללך ולא הסכים על ידם ולא רצה פעולתם.

יְסַדְתָּם: פ קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תּוֹרָתְךָ
לֹא שָׁכָחְתִּי: קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי
לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי: קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה
כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ: קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים
יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי: קנז רַבִּים רֹדְפַי וְצָרָי
מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי: קנח רָאִיתִי בֹגְדִים
וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ:
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ
מְסַדְּרוֹתֶיךָ לָא אַצְלִיתִי: קנח חֲמֵיתִי בָּזוּחֵי וְאַדְיָנִית עַמְּהוֹן דִּי מֵימְרָךְ לָא נָטָרוּ: קנט חֲמֵי אֲרוּם

לְקַדְמִין חַכִּימִית מִן סַהְדְּוָתָךְ אֲרוּם לְעָלַם יְסַדְתִּנּוּן: קנג חֲמֵי סְגוּפִי וּפְצֵי יָתִי אֲרוּם אוֹרַיְתָךְ לָא אִתְנְשֵׁיתִי: קנד נְצֵי מַצּוּתִי וּפְרוֹק יָתִי לְמֵימְרָךְ אַסֵּי יָתִי: קנה רַחִיק מִן רַשִׁיעֵי פּוּרְקָנָא אֲרוּם גְּזֵרָתָךְ לָא תְבַעוּ: קנו רַחֲמָךְ סַגִּיאִין יְיָ הַיְךָ דִּינָךְ אַסֵּי יָתִי: קנז סַגִּיאִין רָדְפֵי וּמְעִיקֵי

מצודת דוד

(קנג) **וחלצני.** הוציאני מן העוני: כי תורתך וגו'. אם כן מהראוי שתוציאני מן העוני: (קנד) **ריבה ריבי.** אתה תריב עם שונאי הריב שיש לי לריב: **לאמרתך חייני.** לקיים אמרתך ולא בעבור הנאות עולם הזה: (קנה) **כי חוקיך לא דרשו.** ואינם ראויים לתשועה לכן רחוקה מהם: (קנו) **כמשפטיך.** כמנהגך לרחם על הבריות: (קנז) **לא נטיתי.** עם כי רבו טרדותי מן האויבים הרודפים: (קנח) **ואתקוטטה.** הייתי מריב עמהם על אשר לא שמרו התורה: (קנט) **אהבתי.** אני אוהב אותם וחפץ בעשייתם, ואף אם לא עשיתי כולם עם כל זה חייני כחסדך, כאשר דרכך מעולם לצרף מחשבה טובה למעשה:

מצודת ציון

(קנג) **וחלצני.** ענין הוצאה ושליפה. כמו חלוץ הנעל (דברים כה ט): קנח) **ואתקוטטה.** ענין מריבה. כמו אקוט בדור (לעיל לה ט):

אבן עזרא

(קנג) **ראה.** שיענו אותו, על כן אמר וחלצני: (קנד) **ריבה.** למ"ד לאמרתך בעבור אמרתך כמו אמרי לי: (קנה) **רחוק מרשעים.** יום ישועה בעבור שלא דרשו חקיך ואני לא אהיה כמוהם כי תורתך לא שכחתי: (קנו) **רחמיך.** אם אני לבדי ורודפי רבים הם רחמיך שיסובבוני כמשפטיך לשומרי דבריך: (קנז) **רבים.** לא נטיתי אני לבדי כי הם נטו והנה נטיתי פועל עומד כמו סרתי ואם הוא יוצא יחסר לבי: (קנח) **ראיתי, ואתקוטטה.** מגזרת נקטה נפשי: (קנט) **ראה.** כנגד ראיתי וחנני כנגד ואתקוטטה:

רד"ק

(קנג) **ראה.** כי עם כל עניי תורתך לא שכחתי: (קנד) **לאמרתך.** בעבור אמרתך. כלומר לשמור אמרתך אבקש החיים לא לתענוג העולם: (קנה) **רחוק.** אמר איחל כי הישועה קרובה לי כי דרשתי חוקיך, אבל הרשעים כשהם בצרה הישועה רחוקה מהם, כי חוקיך לא דרשו ואין להם זכות במה יצאו ממנה. ואמר רחוק רוצה לומר דבר הישועה: (קנו) **רחמיך.** לפי שרודפיו היו רבים כמו שאמר בסמוך, אמר רחמיך רבים כלומר רבים מהם: **כמשפטיך.** כמנהגיך הטובים: (קנז) **רבים רודפי.** ועם כל זה מעדותיך לא נטיתי, כי לא בקשתי רעתם כמו שבקשו רעתי: **מעדותיך.** היא לא תקום ולא תטור: (קנח) **ואתקוטטה.** מענין קטטה בדברי רבותינו ז"ל. אמר יותר הייתי מתקוטט עמהם על אשר אמרתך לא שמרו, ממה שהייתי מתקוטט עמהם על שהיו מריעים לי. ואדוני אבי ז"ל פירש ראיתם מצליחים וקצתי בחיי, כמו נקטה נפשי בחיי (איוב י א): (קנט) **ראה.** כמה אהבתי אותם שאני מתקוטט עם הרשעים בעבורך ולא בעבורי, לכן כחסדך עמי חייני ואל תתני בידם:

נושאי הפרק

(קנג־קנו) תחינה לישועה ולהצלה מהרשעים.
(קנח־קס) בקשה מה' שיראה מעלתו ביחס לבוגדים.

פִּקּוּדֶיךָ רְחִימִית יְיָ הַיְךָ
חַסְדָּךְ אַסֵּי יָתִי: קס שֵׁרוּי
פִּתְגָמָךְ קְשׁוֹט וּלְעָלַם
כָּל דִּינֵי צִדְקָתָךְ: קסא רַבְרְבִין רְדָפוּ יָתִי
מַנָּן וּמִפִּתְגָמָךְ דְּחַל לִבִּי:
קסב חָדֵי אֲנָא עַל מֵימְרָךְ

חַיֵּנִי: קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־
מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ: פ קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם
וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי: קסב שָׂשׂ
אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב:

רש"י

(קס) **ראש דברך אמת.** סוף דברך הוכים על הרמש שהוא אמת, שכשמעו האומות אנכי ולא יהיה לך ולא תעשה אמרו הכל להנאתו ולכבודו, כיון שמעו כבר, לא חרגש, לא מנאף, הודו על רמש דברך שהוא אמת: (קסב) **שש אנכי על אמרתך.**

מצודת ציון

(קסב) **שלל רב.** בזה רבה וגדולה:

מצודת דוד

(קס) **ראש דברך אמת.** הדבר שאמרת בהר סיני אנכי ה' אלהיך הוא אמת: **ולעולם** וגו'. ולכן יעמדו לעולם כל משפט צדקך ולא תבוטל בשום זמן, הואיל והמצווה הוא ה' האלהים הקיים לעד: (קסא) **שרים** וגו'. אף כי השרים רדפוני בחנם על לא חמס ובידי הלא היה לנקום נקם, אבל מדברך פחד לבי ולא שלחתי בהם יד: (קסב) **על אמרתך.** על קיום אמרתך: **כמוצא.** כאדם המוצא שלל רב:

אבן עזרא

(קס) **ראש.** תחלת דבור שצויתני הוא האמת ורבי ישועה אמר רמז לדבור אנכי בהר סיני: (קסא) **שרים.** הם המשתררים ולא פחדתי מהם רק מדבריך: (קסב) **שש.** דבק בפסוק העליון לא פחדתי מהשרים ולא דאגתי, רק ששתי באמרתיך, כאילו נצחתי השרים ולקחתי שללם:

רד"ק

(קס) **ראש.** מראש העולם: **ולעולם.** כלומר כל ימי העולם היה דברך ומשפטיך אמת וצדק, כן היה וכן יהיה לעולם: **משפט צדקך.** משפטיך שהם בצדק. או פירושו תחלה מה שצויתני הוא האמת, והוא יחודך שאמרת אנכי ה' אלהיך, וכן צויתני על כל משפטי צדקך שנשמרם לעולם אין להם זמן. או פירושו כיון שצויתני תחלה להבין יחודך עלינו לשמור לעולם כל משפט צדקך, כי הם כטולם לעלות אל ידיעת יחודך: (קסא) **שרים.** שרי ישראל עם שאול, או עם אבשלום: **חנם.** יותר **פחד לבי.** שלא אעבור על אחת ממצותיך יותר מפחדי מהם. או פירושו הם רדפוני וחשבו להוציאני מתורתך, כמו שאמר לאמר לך עבוד אלהים אחרים (ש"א כו יט). ואני בכל עת מדברך פחד לבי שאפול בידם, מדברך שאמרת לי הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך (ש"ב יב יא): (קסב) **שש.** אני **שש** ושמח על אמרתך כשאבינהו, כאדם המוצא שלל

מדרשי חז"ל

(קס) **ראש דברך אמת** וגו'. דרש עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה, מאי דכתיב יהודה ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך, מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך, בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהיה לך, אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך חזרו וחזרו למאמרות הראשונות. רבא אמר מהכא: ראש דברך אמת, ראש דברך ולא סוף דברך, אלא מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת. (קידושין לא.).

(קסב) **שש אנכי על אמרתך** וגו'. תניא רשב"ג אומר: כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, עדיין עושין אותה בשמחה. (שבת קל.).

ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. אורה זו תורה, וכן הוא אומר כי נר מצוה ותורה אור. שמחה זה יום טוב, וכן הוא אומר רשמחת בחגך. ששון זו מילה, וכן הוא אומר שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב. ויקר אלו תפילין. (מגילה טז:).

נושאי הפרק

(קסא־קסח) מעלת השומר תורה ומשפטיה.

בכורי אדמתך תביא בית יהוה
אלהיך לא־תבשל גדי בחלב אמו: פ
שביעי כז ויאמר יהוה אל־משה כתב־לך
את־הדברים האלה כי על־פי
הדברים האלה כרתי אתך ברית
ואת־ישראל: כח ויהי־שם עם־יהוה
ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא
אכל ומים לא שתה ויכתב על־הלחת
את דברי הברית עשרת הדברים:
כט ויהי ברדת משה מהר סיני ושני

בכורי ארעך תיתי לבית מקדשא
דייי אלהך לא תיכלון בשר
בחלב: כז ואמר יי למשה כתב
לך ית פתגמיא האלין ארי על
מימר פתגמיא האלין גזרית עמך
קים ועם ישראל: כח והוה תמן
קדם יי ארבעין יומין וארבעין
ליליין לחמא לא אכל ומיא לא
שתי וכתב על לוחיא ית פתגמי
קיימא עשרא פתגמין: כט והוה
כד נחת משה ממטורא דסיני

לקט בהיר

סב) מתיבת אדמתך המיותר דרש ליה, אבל זאת נלמד לא די, שהלא יש בארץ ישראל יותר מז' מינים, אלא סמך על מה שדרשו בפ' תבוא ג"ש ארץ ארץ משם מוכח שמה שאמר הכתוב כאן אדמתך פירושו שבא אדמתך (רא"ם): סג) פי' ולא דבש דבורים שאינו גידולי קרקע ובבכורים נאמר „פרי", אבל אין רצונו לומר שמציאת הדבש מן התמרים, אלא כמו שמביא רש"י דברי רז"ל בפ' תבא לגבי זית שמן שפירושו זית שהשמן אגור בתוכו, כמו כן דבש פירושו תמרים שיש בהם דבש, אבל השמן והדבש משקין הם ולא פרי (ג"א): סד) פי' לאו דוקא גדי שהוא רך אלא כל בשר, ולאו דוקא חלב אמו, אלא כל חלב, ואמר הכתוב גדי ולא אמר בשר, לפי שבבשר נכלל גם בשר בהמה טמאה משא"כ גדי, ואמר חלב אמו למעט העוף כדלקמן (רא"ם),

והוציא את האכילה בלשון בישול לומר שאינו אסור מן התורה רק דרך בישול (יו"ד פ"ז ח'), אבל לא ע"י כיבוש ומליחה (ש"ך), ועיין לעיל פ' משפטים (כ"ג י"ט) מה שפירשנו שם בארוכות: סה) פי' שאם היה הכתוב אומר כן רק במקום אחד היינו אדרבה לומדים משם בנין אב שאפשר גדי פירושו גדי עזים, אבל מאחר דכתיב כן בכמה מקומות, א"כ הוא שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים (גמר'), ועיין עוד מזה בפ' משפטים: סו) ובגמ' דרשו עוד כמה דרושים, לא חלב זכר, לא חלב שחוטה, לא חלב בהמה טמאה, ובחר רבינו בדרוש זה שזה הוא המתאים יותר לפי פשוטו (רא"ם): סז)

אור החיים

לבי זה וכו':

כח. לחם לא אכל וגו'. הולרך לפרט לחם ומים ולא הספיק לומר לא אכל ולא שתה לדייק בדבריו בא כי דוקא לחם ומים הוא שלא אכל ושתה אבל אכילה אחרת ושתיה אחרת אכל ושתה כאומרו (תהלים מ') ותורתך בתוך מעי, גם נמשלה למים (תענית ז'.), ואם היה אומר לא אכל ולא שתה יש במשמע כל מין אכילה ושתיה:

כט. ויהי בדרת וגו'. אמר ויהי לשון צער לרמוז מה שנכנו כל הצדיקים שבמתנה

לחת העדת ביד־משה ברדתו מן
ההר ומשה לא־ידע כי קרן עור פניו
בדברו אתו: ל וירא אהרן וכל־בני
ישראל את־משה והנה קרן עור פניו

ותרין לוחי סהדותא בידא
דמשה כמחתה מן טורא ומשה
לא ידע ארי סני זיו יקרא דאפוהי
במללותה עמה: ל וחזא אהרן
וכל בני ישראל ית משה והא סני
זיו יקרא דאפוהי ודחילו

רש"י

משה. כשהביא לוחות אחרונות[מ] ביום הכפורים: **כי קרן.** לשון קרנים, שהאור מבהיק ובולט כמין קרן, ומהיכן זכה משה לקרני הוד, רבותינו אמרו (ב"ר - תנחומא) מן המערה שנתן הקב"ה ידו על פניו,

לקט בהיר

מתיבת המלה דרשו כן שהוא מיעוט, ופי' רש"י שם בגמ' אלא מפני שהתורה משתבחת עכ"ל פי' לזה קדרו רבי וכתבו בשם קדרי משניות: סח) כן משמע מפשטיות הכתובים שלא היה בלומות הראשונות, ולזה הקשה בדיבור הממוך,

אור החיים

ישראל ממעלת משה אשר ענתה בפניו דכתיב וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן וגו':

ברדת משה מהר וגו'. לא נודע גזירת הכתוב איה מקומה[יי], עוד צריך לדעת למה כפל לומר ברדתו מן ההר ולא הספיק במה שאמר בסמוך ברדת משה וגו'. עוד צריך לדעת לאיזה ענין הודיע הכתוב שלילת ידיעת משה בדבר קודם שיודיענו תחילה ענין קירון פניס שיעשו[יא]. עוד צריך לדעת מי הודיעו למשה כיון שלא ידע מעצמו, ואם הודיעוהו למה לא הודיע הכתוב סדר ההודעה. אבן יחבאר הענין לפי מה שהודיע הכתוב אחר זה כי נתן משה מסוה על פניו בחמידות זולת בעת לימודו אם כן יאמר האומר למה לא נתן משה מסוה על פניו ברדתו מן ההר בזמן שלא היה מלמד את ישראל תורה, לזה אמר הכתוב ומשה לא ידע זה היה סיבה שלא נתן על פניו מסוה קודם וראהו אהרן וישראל והנה קרן עור פניו, ועדיין יקשה על זה איך יהיה הדבר שלא ירגיש בעל חי בדבר נוסף בפניו ובפרט קירון פניס, לזה הקדים הכתוב לומר הסיבה שמנעה ממנו הידיעה ואמר ברדת משה מלר פירוש כי בהיותו בהר לו יהיה שירגיש בהוד פניו יתלה הדבר כי יביטו פניו מאור פני אל המדבר עמו

אור בהיר

רנז) שאם הגזירה היא שלא ידע כי קרן וגו' לא היה לו לומר מיבא ומשה, ובפרט בתוספת ומ"ו. רנח) שהיה לו לומר על זה הדרך, ויהי ברדת משה קרן עור פניו והוא לא ידע. רנט) כי אין לשנר ולהגיג דברים בכתבם בפשטות.

חמישי לד א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־
לְךָ שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים
וְכָתַבְתִּי עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר

וְדִקְדָמֵי לָא יִתְחַזּוּן: א וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה פְּסָל לָךְ תְּרֵין לוּחֵי אַבְנָיָא
כְּקַדְמָאֵי וְאֶכְתּוּב עַל לוּחֵיָא יָת
פִּתְגָמַיָא דִּי הֲווֹ עַל לוּחֵיָא קַדְמָאֵי

לקט בהיר

שלמעלה, שכאן אין לומר ואעדי ים ממרי, שבזה לא ירלה כלום אדרבה יהיה ממוסר ההגנה, אלא ודאי „כפי" זה כיוני הוא לכבודו יתברך, משא"כ למעלה בהכרח לפרש על מאמרו וגזירתו יתברך (בא"ר): א) כל דברי רז"ל נאמרו ברוח הקודש, גם ע"פ קבלתם אינם מפי אינם, אבל ע"פ פשטות מדלא נין לו הקב"ה מקומו ואמר לו פסל (ולא אמר לך ופסל כלומר הפוש ופסל) ש"מ שאינו צריך לשום דבר אלא נאותו מעמד ונאותו מקוס יפסול, ומדלאמר פסל, והוא אינו לשון המתפיס כאן שפירושו כשיש אפיכא גולם גדול יותר מן הצורך פוסל ממנה לפי הצורך, אבל אם לוקחו מן מקורו שבהר שייך לומר מצוב, זה דרשו הפסולת שלך (בא"ר): ב) פי' רק משם, שבשעת שבזו ישראל במצרים היה משה עוסק בארונו של יוסף, ואמר אינה הרבה, לומר אלא רק שהשלים לו הקב"ה חסרונו ונעשה עושר כאחד מישראל, אלא הרבה יותר מכולם (מ"ל): ג) כבר מילינו אינה לך המיומר שאינה פסל הוא לעוכא ופירושו אתה פסל, ואמרנו הפסולת יהיה שלך, אבל אין זה פשוטו, ובכלל צריך לדעת למה יפסול משה מה אלא לזהו בלוחות הראשונות ומה נשתנה, אלא ודאי אינה לך נא לתרץ אינה פסל, למה פסל אתה, משום לך פי' לך יאות וראוי לפסול וכן שורת הדין נותנת, וכמשל הדומה לנמשל (בא"ר): ד) בלשונינו נקרא שדכן, והוא העושה ומרא לזווג הזיווג, ואפשר שאם שונאין נלקח ממיחוג ב' מינות אם אינה שאין בין שנאה אמן וכלה והמתומתים, והוא גם הפירסור ביניהם ונוטל בכתב מן האמן כל מה שהתנה והבטיח לתת לכלתו והזו הכתובה, ואפשר נגמר ההתקשרות נותן לותה כתב ביד הכלה (במ"ח):

אור החיים

כמו שעשה בחכמתו את האדם הגוף אחוריים והנפש פניים לו והרוח פניים לנפש והנשמה פניים לרוח כמו כן הכין אור ממנו יתברך אשר דרך שם ישקיפו ויחזו את האלהים ולו קרא אחוריים ואור עליון שהוא מושלל מהשגת נפש כל מי יקרא פניים, והוא אומרו וראית את אחורי ופני לא יראו, ואפשר שרמז לו באומרו סמוך לאחורי תיבת ופני לומר כי גם שם הם פניים אלא שהכין כ' אחוריים כדי שיהיו נמושג לנביאים[יא] כמו שהתנו, ואולי שדקדק באומרו אחורי לומר שאין הרבה פרגודים ומסכים מפסיקים כאשר הם בערך הנביאים אשר נוכח ה' יביטו אלא אחד דוקא, והוא אומר אחורי ולא אחורי אחורי, והמשכיל על דבר אמת יקוד ויתחמה לאל הגדול ויתעטה בעייניו כל עבודתו אשר יעבוד כפי שיעור המושג המקווה לנפש חיה למינה:

אור בהיר

המדבקותם בו ב"ה הם חיים. רמו) פירוש לגבי המקבל נעשה אחוריים, אבל לא כן נמקור.

(8)

דִּי תְבַרְתָּא: ב וֶהֱוֵי זַמִּין לְצַפְּרָא
וְתִסַּק בְּצַפְּרָא לְטוּרָא דְסִינַי
וְתִתְעַתַּד קֳדָמַי תַּמָּן עַל רֵישׁ
טוּרָא: ג וְאֵנָשׁ לָא יִסַּק עִמָּךְ וְאַף
אֱנָשׁ לָא יִתְחֲזֵי בְּכָל טוּרָא אַף
עָנָא וְתוֹרֵי לָא יִרְעוּן לְקֳבֵל טוּרָא
הַהוּא: ד וּפְסָל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנָיָא
כְּקַדְמָאֵי וְאֵקְדֵם מֹשֶׁה בְּצַפְּרָא
וּסְלִיק לְטוּרָא דְסִינַי כְּמָא דְפַקֵּד
יְיָ יָתֵהּ וּנְסַב בִּידֵהּ תְּרֵין לוּחֵי
אַבְנָיָא: ה וְאִתְגְּלִי יְיָ בַּעֲנָנָא
וְאִתְעַתַּד עִמֵּהּ תַּמָּן וּקְרָא
בִּשְׁמָא דַיְיָ: ו וְאַעְבַּר יְיָ שְׁכִנְתֵּהּ
עַל אַפּוֹהִי וּקְרָא יְיָ יְיָ אֱלָהָא

שִׁבְרְתָּ: ב וֶהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ
בַבֹּקֶר אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִּי שָׁם עַל־
רֹאשׁ הָהָר: ג וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־
אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן
וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא:
ד וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים
וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַּבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי
לֻחֹת אֲבָנִים: ה וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב
עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה: ו וַיַּעֲבֹר
יְהוָה | עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה | יְהוָה אֵל

רש"י

(תנח): (ב) **נכון.** מחומן[ד] (מונק): (ג) **ואיש לא יעלה עמך.** הראשונות על ידי* שהיו בתשובות[ו] וקולות וקהלות* שלטה בהן עין הרע[ז], אין לך יפה מן הלוחות (תנח): (ה) **ויקרא בשם ה'.** מתרגמינן וקרא בשמא דה'[ח]: (ו) **ה' ה'.** מדת רחמים היא[ט], אחת קודם שיחטא ואחת* לאחר שיחטא ושוב (ר"ה י"ז): **אל.** לף זו מדת רחמים[י], וכן הוא אומר (תה' כ"ד ב') אלי אלי למה עזבתני, ואין אומר למדת הדין

שיטי נשרשות • שנתנו בשמבי. • ובחילה. • ואף היא.

אמר בשמו של ה', שאין לומר שפירושו מי היה הקורא בשם, ה' היה הקורא, מפני ב' דברים, אחד שא"כ אפר מן הכתוב בשמו של מי היה קורא בשמו של משה או בשמו של הקב"ה או בשמם של ישראל, ועוד שמיומר הוא לגמרי, שהרי כתיב וירד ה' בענן, וכמו שאינו אומר ויתיצב ה' עמו כמו כן אינו צריך לומר ויקרא ה', אלא הוא כמו כלל ופרט, שקדם לומר שהקב"ה קרא בשם ה', וחזר לפרט היאך היתה זאת ויעבור ה' וכו' ויקרא ה' ה' וגו' (ג"א - ד"ד), וכן דעת רשב"ם ולאב"ע ז"ל: ט) אמר לשון יחיד, ולא אמר מדות רחמים הם, שבאמת אדה אחת היא, כי קודם שחטא אין צריך רחמים, אלא הכתוב מלקו לב' להשוות רחמים שאחר החטאה בהשובה ממש כמו רחמים שלפני החטא, עוד יש לומר כי גם קודם החטא צריך רחמים אם אין לו זכות כמה לזכות (אדה"ח): י) והוא אדה אחרת משם הוי"ה ב"ה שהיא מוקף הרחמים והחסד כדכתיב (תה' נ"ב) חסד אל (ג"א), והא דכתיב (תה' ז' י"ב) ואל זועם בכל יום, כבר תירצו בזוה"ק ח"ג ל"א ע"ב

לקט בהיר

ה) פי' ואינו מלשון מכוון ואמת כמו ודרשת ותקרת והנה אמת נכון הדבר, אלא מלשון שלום מנוח לאין נכון לו (רא"ם): ו) רעש ונעקה: ז) שהרי אמר ואיש לא יעלה „עמך" פי' לראש כמו בלוחות הראשונות, ואמר עוד וגם אין איש אל ירא בכל ההר פי' אפילו בתחתית ההר שהיו שם בלוחות הראשונות עתה אין אל ירא (מ"ל), ואפשר שבא לרבות מלאכי השרת, שמהם היה עיקר הקנאה (ב"ב): ח) כוונת רבינו בזה שמביא המרגום, לפי שהוא הוסיף דל"ת לשם הוי"ה, וא"כ ברור ובהיר שפירושו כאילו

אור החיים

לד) **ו. ה' כ' אל רחום.** רבותינו ז"ל אמרו (ר"ה י"ז): כי ב' מדות אלו של רחמים אחת קודם שיחטא אדם ואחת אחר שיחטא, והרא"ם ז"ל הקשה קודם שיחטא למה צריך רחמים ותירץ כי צריך רחמים לגד כי כ' יודע שעתיד לחטוא, או מדבר הכתוב בחושב בעבודה זרה ואליו יקרא

רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת׃
ז נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע
וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד | עֲוֹן אָבוֹת
עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים

רַחֲמָנָא וְחַנָּנָא מַרְחִיק רְגַז וּמְסַגֵּי
לְמֶעְבַּד טַבְוָן וּקְשׁוֹט׃ ז נָטַר טִיבוּ
לְאַלְפֵי דָרִין שָׁבֵק לְעַוְלָן וְלִמְרוּד
וּלְחוֹבִין סָלַח לְדִרְחִיבִין לְאוֹרַיְתֵהּ
וְלִדְלָא תַיְבִין לָא מְזַכֵּי מַסְעַר
חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין וְעַל בְּנֵי בְנִין

לקט בהיר

(ב"ב): יא) כשהוא עדיין ברשעו ואינו שב, אבל אחר ששב נחרסם במדת שם הוי"ה כדלעיל (רא"ם), ואם לא שב אין מוזהרים לו אלא מאריך אפיה וגבה דיליה: יב) שלפי שורת הדין אין לרחם עליו, כי חסד פירושו לפניים משורת הדין, גם מיבא „רב" פירושו יותר ממה שהגיעו, וכענין שאמרו מעט כלפי חסד (רא"ם): יג) שם הוי"ה ב"ה ג"כ מדת אמת להגן לשמור ולרחם למי שראוי לה, אבל מדת אמת היא בחינת המשפיע למי שראוי, הגם שמצד אחר אינו ראוי, כענין אל אמונה ואין עול לשלם לרשעים מעשיהם הטובים: יד) שאין נוטר חסד שהקב"ה עושה, שאין כמיב עושה חסד, אלא נוטר חסד שפירושו חסד שכבר עשו הוא נוטר אותו, ואין לפרש נוטר מלעשות חסד שא"כ אין זו מדה טובה, אלא ודאי החסד שאדם עושה הקב"ה נוטר אותו (רא"ם), והוסיף רש"י מיבא לפניו לומר שהוא רק לפניו, ולא לו, כי אם נדקא מה תתן לו, שאין שייך לומר ולעשות חסד עם הקב"ה אלא לפניו (במ"ח), ופי' נוטר שומר, שאינו נפסד ואינו נמעט מזרעו מה שהוא בעצמו קבל שכרו (ד"ד), או אפשר שפי' מיבא לפניו שבלשון רש"י, שהקב"ה נוטר אותו לפניו כדי לשלם לו תמיד בלי הפסק, ואינו מניחו באוצר עד אחר זמן (ב"ב): טו) מיעוט אלפים שנים: טז) פי' יודע שעובר פי' ה' ואינו יכול לעמוד בנסיון מחמת מאוה או בושה וכדומה, אבל המורד יודע רצונו ומכחש בו וכשהוה משליך עולו מעל צוארו כמו מלך מואב פשע בי, וחטאה היא השוגג, ורצונו אינו מפרשו אפשר משום פשוטותיה דידוע הוא, או אפשר שסברתו שאינו נמנה בשא חטאה בין הי"ג מדות, וכמו דאיתא שם ביומא אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שישראל חוטאים לפניך ועושין תשובה עשה להם זדונות כשגגות, ופי' רש"י והכי קאמר בשא עון ופשע כחטאת שוגג (מ"ל): יז) ופירושו ונקה לגמרי לא ינקה, ומדת ארך אפים הוא שממתין ומחכה עד שהתחיל לפרוע, וגם לפי פשוטו הוא מדה טובה שלא לפרוע כאחד אלא מעט מעט (במ"ח), וכן לפי דרוש רבותינו לא ינקה מדה טובה היא שמשמע שדוקא לא ינקה אבל אינו משלם כראוי ואינו ממלא עומק הדין (ד"ד): יח) ולפי"ז ג' מדות לבעל עבירה ששב, מדת נשא עון שמקבלו בתשובה ומכפר עונו, מדת ה' השני מרחמו ומשפיע לו כאילו לא חטא, מדת ונקה מוחק ועוקר העון לגמרי כאילו לא היה (רא"ם): יט) שאז הלא הוא שחטא כי הבן מלך מאביו הוא, משא"כ כשעוב

אור החיים

קודם שיחטא פירוש קודם שיעבור, ואין דבריו ראשונים ואחרונים מוכנים לו, כי אם יבא כ' להעניש על מה שעחיד נאמר לפניו גם כן למה ברחת אותו כיון שאתה יודע שיחטא וידין אותו על הטחיד כי קודם לידתו וקודם חטאו ישוב בהם המשפט ואפילו סמוך למעשה החטא (רמז) והבן, ומה שכתב בחושב בעבודה זרה ועדיין לא עשה קשה כי זה יקרא אחר מעשה כי הגם שלא עבד חטא

אור בהיר

רמז) פי' אם עדיין לא חטא מה נפקא מינה קודם לידה או אחריו, וקודם לידתו ומלילותו לא שייך רחמים עליו, שהרי אינו בגמלא כל

מְרִדִין עַל דַּר תְּלִיתָי וְעַל דַּר
רְבִיעָי׃ ח וְאוֹחִי מֹשֶׁה וּכְרַע עַל
אַרְעָא וּסְגִיד׃ ט וַאֲמַר אִם כְּעַן
אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ יְיָ תְּהַךְ

וְעַל־רִבֵּעִים׃ ח וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד
אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃ ט וַיֹּאמֶר אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא

רש"י

במקרא אחר (כ' ה') לשונאי: **ועל רבעים.** דור רביעי (אונק'), נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות[ב] שבמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים: (ח) **וימהר משה.** כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה (מיד) וישתחו[א]: (ט) **ילך נא ה' בקרבנו.** כמו שהבטחת[ב], מאחר שאתה נושא עון, ואם עם קשה ערף הוא וימרו בך ואמרת על זאת (ל"ג ג') פן אחלך בדרך אתה תסלח

לקט בהיר

דרך רע של אבותיו הרי הוא נפרד מהם ואינו חלק ממנו, כמו ענף אחר שנכרת ונעקר מן האילן, ואז בנים לא יומתו על אבות (ג"א): כ) עיין בעשרת הדברות כ' ו' אות כ"ח: כא) ר"ל אין הפי' שאחר שסיים הקב"ה דבריו מיהר והשמטוה (וכמו שכתב הראב"ע) כי אין זה שום מהירות והיה די לומר וישמטו משה ופשוט שהיה מיד, גם אין הפי' שעשה ההשמטוה במהירות, אלא הפי' שמיד בהתחלת דיבור הקב"ה מיהר והשמטוה, אלא שהכתוב לא רצה להפסיק, אבל אחר שסיים אמר וימהר כדי להראות זמנו, וכן פירשו הרשב"ם ז"ל, גם אפשר לומר שהמהירות היה קודם שהתחיל הקב"ה לדבר לפי שנתמנע דיבור אין בקרבינו, כי כבר הבטיחו הקב"ה פני ילכו, וגם משה הודה והשיב שטוב ויפה היא, אלא מקרא מסורס הוא, וכוונת רבינו לפרש כל הענין עז"ה: הקב"ה אמר ושלחתי לפניך מלאך וגו' כי לא אעלה בקרבך, ואמר, שלטוותם יהיה כי אתה עם קשי ערף ונודלי שחטאו ואם אהיה בקרבכם וכליתיך, ואחר שטען משה ושאל ונקש אמר הקב"ה פני ילכו (ומה יהיה אם יחטאו, אין מזכר כל עיקר), והשיב משה שיפה וטוב הדבר, כי אמת שאשש גדול וסכנה גדולה היא שעם קשי ערף הוא ועולל לחטוא, אעפ"כ אם אין פניך הולכים אל תעלינו מזה, פי' למה לנו מייס יותר נגבר מו"ש סכנת הכליון מלעלות בלי השראת שכינת כבודך, ועתה אחר ששמע משה י"ג מדות רחמים וכמוהם מדת נושא עון, חזר רעיא מהימנא על הרחשונות ואמר בשמחה רבה, ילך נא ה' בקרבינו כמו שהבטחת בלי משש וסכנת כליון, שאם עם קשי ערף הוא ויחטא, הלא מצאתי חן בעיניך ושלחת לטוביו וגו' (ב"ב):

אור החיים

המחשבה נחפס עליו, ואני אומר שיצטרך לרחמים אפילו קודם שיחטא אם אין לו זכות שהוא קיום מצות עשה ליהנות מהם הוא האדון יחון אותו ברחמים, והנה לפניך מקרא (דברים י"א י"ג) והיה אם שמוע תשמעו וגו' ונתתי מטר וגו' הרי שבשכר מעשה הטוב יבא הטוב ואם היה אדם אנוס ולא למד וכו' אין לו לא שכר ולא עונש ובמה ירוחם לזה אמר ה' קודם שיחטא והוא חידוש ועוד אפילו התעיב מעשיו ועבר על מצות לא תעשה יתנהג עמו ברחמים. עוד יראה להודיע כי ה' ברחמיו נאים הגם שיחטא לא יפחות מטובו דבר ותהיה המדה שהיה בה קודם מתנהגת גם אחר שחטא, לזה אמר רחמים שקודם שיחטא להשות להם רחמים שיהיו אחר שיחטא, ובזה נחה דעתי בראות כי לא ישתנה טוב הרשעים ולא כלום, כי כן הוא המדה:

ט. ילך וגו' כי עם וגו'. קשה כי בדברי ה' (ל"ג ג') נאמר לו לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אם כן כי טעם עם קשה ערף הוא ימנע עלות ה' בקרבם ואיך נותן משה הטעם עצמו כדי שיעלה, עוד קשה למה הולך לשאול דבר שכבר נתרצה לו ה' כששאל ממנו ללכת עמהם והשיבו (ל"ג י"ז) גם את הדבר הזה וגו' אעשה. אלא יתבאר הענין בדקדוק עוד למה אמר משה כאן שם

אור בהיר

עיקר, ואם כן למה ברחו, אלא ודאי משום שקודם שחטא אין לדון אותו על אשר יחטא, אלא באשר הוא שם.

בא הובא דברי המדרש שאמר משה כלום הוצאתם ממצרים על מנת שאם יחטאו לא תמחול להם, הוצאתם ממצרים שאם יחטאו שתמחול להם. וגם זה אינו מובן מה שייך זה ליציאת מצרים. רק הענין דהנה בברית בין הבתרים נגזר עליהם שיהיו ארבע מאות שנה והם לא היו אלא רד"ו, וכבר מבואר בדרושים הקודמים דבאמת הוציאם באמצע הזמן דעל ידי שישראל קבלו התורה ונתקדשו בקדושת ישראל פקע מהם השיעבוד וכמו שאמרו (יבמות דף מו א) הקדש חמץ ושיחרור מפקיע מידי שיעבוד, וכמסכת גיטין (דף ס ב) מבואר דרק קדושת הגוף מפקיע מידי שיעבוד, ורק כיון שישראל נתקדשו בקדושת הגוף פקע מהם שיעבודם של מצרים, ובזה יבואר לנו המשך הכתוב פרשת שמות (ג יא) ויאמר משה מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים ויאמר כי אהיה עמך כו' בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את אלהים על ההר הזה, ואיתא ברש"י שם דמשה רבינו שאל באיזו זכות אתה גואלם, והשיב לו זכות גדול יש להם בהוציאך את העם כו'. ולדברינו יתפרש דמשה שאל באיזו זכות גואלם באמצע, והשיב לו דעל ידי שיקבלו התורה על ההר הזה יופקע מהם השיעבוד של מצרים שיש עליהם. זהו שאמר המדרש על תנאי כך הוצאתים ממצרים שתמסרו עצמיכם על קדושת שמי, דאי לאו דנתקדשו קדושת הגוף הרי היו צריכין להיות עוד במצרים. וכן מובן טענות משה רבינו דאמר הוצאתם ממצרים על מנת שאם יחטאו תמחול להם, דעל ידי זה שנתקדשו קדושת הגוף אף על פי שחטאו ישראל הם וכמאמר המדרש שהבאנו בראשית הדרוש אלו בעלי תשובה, וכמו שנתבאר:

דרוש יח

בילקוט פרשת כי תשא (רמז תז) איתא ח"ל מהיכן נטל משה קרני ההוד כו', ר' יהודה בר נחמן אמר כשמשה כתב את התורה נשתייר בקולמוס קימעא והעבירו על ראשו ומשם נעשה לו קרני ההוד כו'. כל ההוד שנטל ממתן שכר אבל הקרן קיימת כו'. וכשיטלו הצדיקים שכרן יטול גם הוא, שנאמר הנה ה' אלהים בחזק יבא חרועו מושלה לו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו, עכ"ל הילקוט. והנה דברי המדרש הללו מופלאים מאד סתום וחתום ומי יעמוד בסודו. ורק אמרנו לפרשו בדרך הדרוש ולהסביר בו קצת. גם יש להבין מה דמסיים דכשיטלו כל הצדיקים שכרן יטול גם הוא, מופלאים מאד, דכי צריך לומר דמשה רבינו יטול שכרו לעתיד כשארי הצדיקים, ומאי אשמעינן המדרש בזה. והנה הפסוק אמר (שמות לד כט) ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו, ומשמעות פשט הכתוב נראה דעל ידי זה שדיבר עמו זכה לקרני ההוד ועל ידי דיבורו עמו קרן עור פניו, ומלבד דלפי הנראה אינו אותו הענין שמרמז לו המדרש, עוד זאת יש להבין בהפסוק עצמו דהרי גם מקודם דיבר עמו פעמים הרבה ומדוע עתה זכה על ידי הדיבור לקרני ההוד:

עוד איתא בילקוט פרשת כי תשא (רמז שצג) על פסוק (שמות לב יט) ויהי כאשר קרב משה אל המחנה, נסתכל משה בלוחות וראה הכתב שבהן פורח וכבדו על ידי משה ונפלו מידו ונשברו, ויש להבין כוונתו, מהו זה שפרח מהן הכתב. וגם יש להבין הכוונה מה דאמר דנעשו כבדים על ידו:

הנה במדרש פרשת כי תשא (רמז תד) על פסוק (שמות כו כז) כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית (ועם) [ואם] ישראל. ואיתא במדרש רבה (שמות רבה מז א) ח"ל אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו (הושע ח יב), בשעה שנגלה הקב"ה בסיני ליתן תורה אמר למשה על הסדר מקרא ומשנה ותלמוד ואגדה, שנאמר (שמות כ א) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר אפילו מה שהתלמיד ותיק שואל לרב כו' אמר לו משה אכתוב אותה להם בכתב, אמר לו לא, מפני שגלוי לפני שעתידין אומות העולם לשלוט בהן וליטול אותה מהם כו', אלא המקרא אני נותן בכתב והמשנה והתלמוד והאגדה אני נותן להם בעל פה שאם יבאו אומות העולם וישתעבדו בהם כו' עכ"ל המדרש, ולמדנו ממנו דמשום הכי לא ניתן הכל בכתב משום שאומות העולם היו נוטלין אותו גם כן וכמו שראינו אחר כך בימי תלמי שהעתיקו להם התורה שבכתב ולא היו ישראל מובדלין מהם ומשום הכי נתן בעל פה שלא יקבלו אותו מהם וישארו ישראל מובדלין מהם, וכמו שאנחנו רואין עתה בחוש דעיקר המבדיל בין ישראל לאומות העולם הוא רק הך תורה שבעל פה, וסמכו דרשתם על הפסוק כתב לך את הדברים האלה זו תורה שבכתב, ובא למעט אינך כי על פי הדברים האלה, היינו שבעל פה, כרתי אתך ברית ואת ישראל. וזהו גם כן כוונת הגמרא במסכת גיטין (דף ס ב) אמר רבי יוחנן לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל, דזהו עיקר המבדיל שביניהם. והנה טעם זה שייך אחר שיהיו ישראל בגלות, וכמו דאמר במדרש הנ"ל שגלוי לפני שעתידין אומות העולם לשלוט בהן וליטול אותה מהם ובבבל היה צריך להתחזק בהבדל יותר ויותר, ואם כן זה שייך בלוחות האחרונות דאחר שנשברו לוחות הראשונים נגזר על ישראל להיות בגלות אם יחטאו עוד יותר, אבל קודם שנשברו הרי איתא במסכת עירובין (דף נד א) אלמלא לא נשתברו הלוחות אין כל אומה ולשון שולטת בהם שנאמר חרות על הלוחות חירות כו', ואם כן בשעת נתינת לוחות הראשונים היה יכול להיות הכל בכתב. ובאמת דהך פסוק דכתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל, דמהך פסוק דרש המדרש דהמשנה והתלמוד ואגדה מוכרחין להיות בעל פה, וכן במסכת גיטין (דף ס ב) דרש מהך פסוק דדברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרו בכתב הרי כתוב בפרשה כי תשא אחר מעשה העגל, וכשנתרצה ליתן לוחות השניות אמר לו פסוק זה, ובודאי נראה מזה

מוכרח לומר דבראשונים היה הכל בכתב דכל מה שהתלמיד ותיק עתיד לחדש היה הכל נכתב על הלוחות על ידי כתב אלהים שהיה בנס, וכמו מם וסמך שבלוחות דבנס היו עומדים, וכמו כן היה עליהם בנס כל התורה שבעל פה. ועיין בירושלמי דשקלים פרק ו׳ (ה״א) מזה ומזה המה כתובים (והאי פסוק כתוב גבי לוחות ראשונים) חנינא בן אחי רבי יהושע אומר בין כל דיבור ודיבור דקדוקיה ואותיותיה של תורה. הרי להדיא דהכל היה כתוב בהם. ועיין במסכת שבת (דף קד א) ואמר רב חסדא כתב שבלוחות נקרא מבפנים ונקרא מבחוץ, כגון נבוב בובן, בהר רהב, סרו ורס, תפסה הגמרא הני שלשה תיבות שאינם כלל בעשרת הדברות ורק משום דכל התורה היה כתוב בהם. ורק אחר כך כשחטאו ונגזר גלות אם יחטאו עוד נתן להם המשנה והתלמוד והאגדה בעל פה משום הטעם דאמר

במדרש הנזכר למעלה:

ובזה נוכל לפרש הא דאמר בילקוט הנ״ל דנסתכל משה בלוחות וראה הכתב שבהן פורח וכבדו על ידי משה, פירוש דהך של תורה שהיא עתה בעל פה שהיה כתוב בהם פרח מעליהם כיון דמעתה ישתעבדו בהם העכו״ם ואי אפשר שוב ליתן להם הכל בכתב, ונמצא דאז לא נשתייר ביד משה רק הך שבכתב לחודא, ולא היה אצלו תורה שבעל פה כלל כי פרח והלך לו, ובעל פה הרי אז לא נמסר לו כלל ונשאר חללו, רק הך דבכתב לחודא. ומשום הכי כבדו על ידו של משה כי התורה שבכתב בלא הבעל פה אי אפשר להיות בשום אופן, דמי מפרש לנו מהו תפילין והאיך דין כתיבתם והאיך עושים ציצית, ומהו פרי עץ הדר, ובכל מצוה ומצוה רבו הפרטים והדינים שבה והספיקות שלא נדע אותן רק על ידי תורה שבעל פה. ועוד דהרי התורה בעל פה הוא המחזיק והשמירה להשבכתב, וכמו שאנו רואין בחוש דהכופרים בתורה שבעל פה הגם דבפיהם מאמינים בהתורה שבכתב מכל מקום אם נתבונן במעשיהם אין מתחילין לקיים אפילו מקצתה ועוברים עליו לגמרי, וזהו שאמר המדרש במליצתו וכבדו על ידי משה ונשתברו, כי הוא דבר הבלתי אפשר להחזיק בידו התורה שבכתב בלא תורה שבעל פה ואי אפשר להתקיים כלל

ונשתברו:

והנה כשנתבונן בפסוקים נראה כמעט מפורש להדיא בפסוק כן, דהרי כמו דדרש במדרש הנ״ל מדכתיב וידבר ה׳ את כל הדברים האלה לאמר, שאמר לו הקב״ה למשה בסיני מקרא משנה הלכות ואגדות ואפילו מה שהתלמוד שואל לרב, ויצא להם זה מריבוי דכל הדברים דמשמעו כל התורה כולה אמר לו, והרי כמו כן אמר הכתוב הנאמר בלוחות ראשונים בפרשה עקב (דברים ט י) ויתן ה׳ אלי את שני הלוחות כו׳ ועליהם ככל הדברים אשר דבר [ה׳] עמכם בהר, הרי דגם בכתיבתן של הלוחות אמר ככל הדברים, וגם כן נתרבו בכתיבתן גם משנה ותלמוד ואגדה. חז״ל הירושלמי פרק ב׳ דפיאה (ה״ד) ריב״ל אמר, עליהם ועליהם, כל ככל, דברים הדברים, מקרא משנה גמרא ואגדה אפילו מה שתלמוד ותיק עתיד לחדש לפני רבו כבר נאמר למשה בסיני, מה טעם יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא, משיבו חבירו ואומר לו כבר היה לעולמים. הרי להדיא דמהך קרא דועליהם ככל הדברים דאיירי בכתיבתן של הלוחות מרבה מיניה גם משנה ותלמוד וכל התורה שבעל פה, ורק גבי לוחות שניות כתיב בפרשה כי תשא (לד א) פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת, אמר לו שיחזור ויכתוב לו אותן הדברים שהיו על הלוחות הראשונים בעת ששיברו, דהרי התורה שבעל פה לא שיברם כלל ולא היה עליהם בעת השבירה דהרי פרחו להם מקודם וכמו שנתבאר. וכן אמר שם אחר כך (פסוק כח) ויכתוב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברים, אמר שכתב עשרת הדברים דזהו הכלל של תורה שבכתב. וכשנראה בפסוק, לא נזכר בשום מקום לענין הכתיבה עשרת הדברים רק באחרונים ולא בראשונים, דבפרשת כי תשא אמר בראשונים מזה ומזה הם כתובים דמיניה דרש בירושלמי דשקלים הנ״ל גם מקרא משנה כו׳, ובאחרונים כתיב ויכתוב כו׳ עשרת הדברים, ובפרשת עקב כתיב נמי בראשונים ועליהם ככל הדברים ואחר כך בשניות אמר ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון (דהוי בנס מכתב אלהים) את עשרת הדברים. והא דכתיב בפרשת ואתחנן בראשונים (ד יג) ויגד לכם בריתו אשר ציוה אתכם לעשות עשרת הדברים ויכתבם על הלוחות, הרי הך עשרת הדברים קאי על ההגדה דהם שמעו מפיו העשרת הדברים ואמר ויכתבם על הלוחות ועליהם היה כתיב כל התורה כולה ודקדוקיה וכמו שנתבאר למעלה. ועיין בזוהר חדש על רות ובזוהר הקדוש פרשת כי תצא נראה משם ראיה ברורה לכל

הנאמר לעיל:

והנה על ידי זה שניתן להם אחר כך בעל פה נתעלו בה ישראל מעלה גדולה יותר, דמקודם דכל התורה היה רמוז בהלוחות היו ישראל והתורה שני עניינים דישראל הם המקיימים להתורה ושומרים אותה והיו אז בבחינת כלי שמונח בו התורה וכמו ארון הקודש שמונח בו הספר תורה והוא תשמישי קדושה, אבל אחר כך דניתן להם התורה שבעל פה נמצא דישראל הם בבחינת קלף של תורה שבעל פה, וכמאמר הכתוב (משלי ג ג, ז ג) כתבם על לוח לבך, וכמו שהקלף של ספר תורה הוא עצם הקדושה ולא תשמיש, דהקלף והכתב שכתוב בו שניהם ביחד הם ספר תורה, כמו כן התורה וישראל כולא חד הוא. אמנם לא כל אדם יוכל להשיג כל התורה שבעל פה כמו שהיו על הלוחות הראשונים, רק כל אחד ואחד זוכה בה לפי מדרגתו ולפי יגיעתו בתורה הקדושה, ורק משה רבינו השיג כל מה שניתן בכח אנושי להשיג בהתורה, ונמצא נעשה גופו קדוש כגוף של תורה שבעל פה, וכמו שבלוחות הראשונים היו כתובים כל התורה שבעל פה, כמו כן אחר כך היו כתובים בראשו של משה כל מה שניתן לאדם רשות להשיג בהתורה שבעל פה, ונמצא שאצל משה רבינו חזר הכל כמו שהיה מקודם השבירה, רק ניתוסף לו על ידי זה עוד מעלה גדולה דבתחילה היו כתובים בהלוחות ואחר כך נכתבו בו ובראשו. ועיין בעירובין (דף נד א) אלמלא לא נשתברו הלוחות לא היה תורה משתכחת מישראל שנאמר חרות על הלוחות דכשהיו מסתכלים בהלוחות ידעו כל הדברים ומה שהיה נצרך להם בהתורה, והשכחה בלימוד התורה

כמין חומטין דקין. פירש בקונטרס: בחומטין והסכין מטרבה (ה) מיס בפי הספלים והגבביס מקלמין דרך הזמטין מ"ג בחמבה ובמחבה היה נקב שבו המים והיין יורדין לשיתין על מחבה שהיו חולבים מלד: אחד מנקבים האחד דק. אחד מנקבים מעטה פחות שלו יין ואחד דק פחות בה מים: שהיו שניהם כלים באחד. דמתפרק בגמרא שהמים מטהרים ר"ל מערבו של מים מזרחו של יין. הספלים נמוכים אבל הקנה זה נמוך מן הכלי אבל היה מנסך כל שבעה ר"ר הזדה אומר: נ"מ דאם מלא מעיר שבת חבית של זהב שאינה מקודשת מן השלוה וכיוהה בלשכה נשפכה נתלוהה הזה ממלא מן הבור שהיין הבמים מולין פסולין לגבי מובח: גמ' מנא הני מילי אמר רב עינא דאמר קרא "ושאבתם מים בששון ונו' הנוח רבי מני חד שבתה ששון וחד שבתה שבתה אל ששון לשבתה אנא עדיפנא מינך דכתיב ששון ושבתה ישון ונו' אל שבתה לששון אנא עדיפנא מינך דכתיב "שבתה וששון לי'הודים אל ששון לשבתה חד יומא שבקוך ושיוך פרוזנקא דכתיב "כי בשבתה תצא אל שבתה לששון חד יומא שבקוך ומלו בך מא דכתיב ושאבתם מים בששון אל דהא מנא ושבתה ששון לר' אבהו עדדיהו דחמלו לי מים לעלמא דאתו דכתיב ושאבתם מים בששון אל א' דה כתיב לששון כדקאמרת השתא דכתיב בששון משכיה דהדיא נבא משינן ליה נדא ומלינן ביה מא: עלה בבבש ופנה לשמאלו כי: חד "כל העולים למובח עולין דרך ימין ומקיפין ויורדין דרך שמאל "חוץ מן העולה לשלשה דברים הללו שעולין דרך שמאל וחזרין על העקב ואלו הן ניסוך המים וניסוך היין ועולה הנעוף כשרבוהה בבזרה: אלא שהיו משחרין: בשלמא היין משחר דמיא אמאי משחר כיון דאמר מר עידה של מים לחוך של יין ושל יין לחוך של מים יצא שלא מים אתי לאשחרי: ומנקבים כמין ב' חומטין וכו': איכא מתניתין ר' יהודה היא ולא רבנן דתנן רבי יהודה אומר בלוג זהב מנוקב כל שהנוה דאי רבנן כי הדדי נינהו אפי' חיכא רבנן חבא סמיך מיא קליש הכי נמי מסברא דאי רבי יהודה רחב וקצר אית ליה דתניא רבי יהודה אומר שני "קישואות הן שם אחד שם ארוך בלוג זהב ליה גדא. עד הכיהו בנמקסה שבא משתיין ר' יוסי בר' חנינא אמר כלין בבת אחת שם: מערבו בצדוק אחד שניך על גבי תליו דרמוהו כל העם באחרוניה "ואותו היום נמנסה קרן המובח הביאו בול של מלח ומחמוהו לא מפני שהוכשר לעבודה אלא מפני שלא יראה מובח פנום שכל

שכל מובח בר'. לחני אין כשר לעבודה שכל המובח שאין לו קרן וכבש ויסוד ויריבות פסול לעבודה כגי נדמיון. קרן אבן אמה על אמה כדים אמה לכל קרן ויסוד דהייט אמה כמקה דלמטה וריבוע שאינו מרובע אם אמר אמה אמה מכל אלו פסול. ותעמא אמר רב הונא בפחיטה קדשים (מנחות סב.) כל מקום שנאמר תורה אור אמאמר "שבל מובח שאין לו לא כבש ולא קרן ולא יסוד ולא ריבוע פסול לעבודה רבי יוסי בר' יהודה אומר אף הסובב אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שיתין מששה ימי בראשית נבראו שנאמר "המזבח ירכיך כמו הלאים מעשה ידי אמן אבן המזבח ירכיך אלו השיתין כמו הלאים שבתוללין ויורדין עד התהום מעשה ידי אמן זו מעשה ידי אמצעות של הקב"ה תנא דבי ר' ישמעאל "בראשית אל תיקרי בראשית אלא ברא שית תניא "ר' יוסי אומר שיתין מתוללין ויורדין עד תהום שנאמר "אשרה נא לידידי שירת דודי לכרמו כרם היה לידידי בקרן בן שמן ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק ויבן מגדל בתוכו וגם יקב חצב בו ויקוה לעשות ענבים ויעש באשים. מתני' לשון זה ביה הכפרה ויבן מגדל בתוכו זה מובח וגם יקב חצב בו אלו השיתין תניא "אל אלעזר בר צדוק לולב קטן היה בין כבש למובח במערבו של כבש וארבעים שנה פרחו כתנה יודרין לשם ומלקטין משם יין קדוש שזומה לעיגול ובלילה. תוספתא אחרו מקרים שנאמר

מזמה שלין לו קרן. הה שקרנו נעמה הה ליה קרן כמין דלידה ולקן בשכל נעמה דלין לו קרן דמיהה סוכלה מזבח כי מחבאר כה לפרן בלמה פלין דמלין (דף יח:) מעמת פרים בס כקנו: מבשר לבנים מלמה מבנה [ובהמה] פלינו בה תמלה הכפה ל"ם בן יוחי אומר סמה בה ר' אלעזר בן יעקב אומר יין ל"ל הכפשה מבשר ולמר בהלי מישרל ומלר בהלי מישרל ביקנקר בסל ומיהו נמחבה כיפה הכפיר רבנו יהה המזבח אבל קרן מגן דבר בקרן הלל"ם בפרים בנמנעה דקרן ליה מבשר בנמנעה דקרן ליה מבשר בנמנעה דקרן ליה מבשר

2. ניסוך המים - דין בקרבן או בסוכות?

איתא בירושלמי סוכה פ״ד ה״ו (הובא במשנה-למלך הל׳ תמידין ומוספין י,ז): ״רשב״ל בעא קומי ר׳ יוחנן: הקדימן לזבח מה הן? ניסכן בלילה מה הן? לא ניסך היום מהו שינסך למחר?״ הגרי״ז בחידושיו למנחות טו,ב ביאר שג׳ שאלות אלו הן ביסודן שאלה אחת, שהיא: האם ניסוך המים חובת היום של חג הסוכות, או חובת הקרבן של תמיד של שחר? אם הוא חובת היום, אפשר לנסך אפילו קודם תמיד של שחר, שהרי עיקר החיוב הוא שינסך בכל יום, לא שנא לפני התמיד ולא שנא לאחריו. וכן לצד זה יכולים לנסך אפילו בלילה, שהרי הדין של יום ולא לילה שייך רק לקרבנות, כמבואר במגילה כ,ב. אמנם, אם ניסוך המים חובת היום, צריכים לנסך בכל יום, ולא יכול לנסכו לאחר כמה ימים.

אולם לאידך גיסא - אם ניסוך המים הוא חובת הקרבן, הדין הוא שצריך לנסכו לאחר התמיד ולא לפניו, כדין נסכי יין. וכן צריך לנסכו ביום, כדין הקרבן שנקרב ביום. אמנם אם הוא חלק מהקרבן, אז שייך הדין שאדם מביא זבחו היום ונסכיו עד י׳ ימים (מנחות טו,ב).

הגרי״ז הביא גם את פירושו של אביו הגר״ח בדברי הגמ׳ בזבחים הנ״ל, שאם ילפינן ניסוך המים מהפסוק - ״ונסכיה בשני נסוכים הכתוב מדבר״ - הרי הוא דין בקרבן כמו ניסוך היין. אמנם אם ילפינן מהלכה למשה מסיני הרי הוא חובת היום.

ועיין ברמב״ם בפירוש המשניות (זבחים יג,ו), שאם ילפינן ניסוך המים מפסוק, אז המנסך בחוץ חייב; אמנם אם למדים מהלכה למשה מסיני, אז אין חיוב במנסך בחוץ כדין הלכה למשה מסיני שאין עונשין עליה (ועיין בזה בספר אורות חג הסוכות להגר״ש ווארמאן שליט״א סי׳ מז).

להלכה פסק הר״מ (הל׳ תמידין ומוספים א,ז) שאם הקדים ניסוך המים לזבח, אפילו נסכן בלילה - יצא. לפי ביאור הגרי״ז הנ״ל יוצא שהר״מ פוסק שניסוך המים הוא חובת היום של חג הסוכות.

ב. סוכות - המשכו של יום הכיפורים שבו קיבלו תורה שבע״פ

יסוד זה, שניסוך המים הוא חובת היום של חג הסוכות, ניתן לביאור עפ״י ההבנה שחג הסוכות הוא המשכו של יום הכפורים. נוסף על כך שיוה״כ הוא יום של סליחה וכפרה, הוא גם יום של קבלת תורה שבעל פה. מבואר בבית-הלוי (דרוש יח) שבלוחות הראשונים היתה כתובה כל התורה (בין תורה שבכתב ובין תורה שבע״פ). וממילא לא היה עניין של תורה שבע״פ, שהרי הכל היה בכתב חקוק על הלוחות. רק בלוחות השניים, שניתנו ביוה״כ, נוצר החילוק בין תורה שבכתב לבין תורה שבע״פ, ועליהם היתה כתובה רק תורה שבכתב. הסיבה לכך היא כמבואר בגמ׳ עירובין נד,א, שלפני חטא העגל לא היתה אומה שיכולה לשלוט על כלל ישראל; וממילא אפילו אם תורה שבע״פ היתה כתובה, לא היו הגויים יכולים להעתיקה ולגונבה מאיתנו. אבל אחרי חטא העגל תיתכן שליטת עכו״ם עלינו, ולכן היתה תורה שבע״פ צריכה להיות דווקא בע״פ, כדי להסתירה מהגויים. יוה״כ הוא אפוא יום של קבלת תורה שבע״פ, וממילא סוכות, שהוא המשך מיו״כ, הוא ג״כ המשך העניין של תורה שבע״פ. עפ״י הנ״ל מובן היטב שניסוך המים, שהוא לימוד מתורה שבע״פ, הוא חובת היום של סוכות.

מצוות הכרת
תשע״ג
דהוצאת ישיבת כרם דיגנ

(13)

ג. יסוד האתרוג בתורה שבע״פ

איתא במשנה (בבבלי סוכה מח,ב): ״למנסך אומר לו: הגבה ידך! שפעם אחד ניסך אחד על גבי רגליו, ורגמוהו כל העם באתרוגיהן.״ כתב רש״י שם, שהצדוקין אינם מודים בניסוך המים.

ועיין בספר רשימות שיעורים (שנאמרו ע״י הגרי״ד סולובייציק זצ״ל, ונרשמו ע״י הרב צבי יוסף רייכמן שליט״א) שכתב ע״ז: ״מדוע רגמוהו דווקא באתרוגים? ונראה, דהרבה הלכות בחג הסוכות מיוסדות בתורה שבע״פ, כגון ניסוך המים וכו׳. גם שהאתרוג הוא פרי עץ הדר ידוע רק מהלכה למשה מסיני, כדאיתא בהקדמה לפיהמ״ש לרמב״ם. בזריקת אתרוגים על המנסך שלא קבל את ההלכה למשה מסיני של ניסוך המים בחג נאמר לו, שאם מסרב לקבל את התורה שבע״פ לניסוך המים, מנין לו שפרי עץ הדר הכתוב בתורה הוא אתרוג, אולי פרי אחר הוא? וכשם שמקבל את המסורה בע״פ דפרי עץ הדר הוא אתרוג, כן צריך לקבל המסורה של ניסוך המים.״

ד. יצחק אבינו - ראשון למאמיני תורה שבע״פ

איתא במשנה (בבבלי סוכה נא,א): ״במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנין שם תיקון גדולי״. נמצא ששמחת בית השואבה היתה במוצאי חג הראשון, וניסוך המים הראשון היה ביום השני של סוכות. ושמעתי מהרה״ג ר׳ שלמה דרילמאן זצ״ל, ר״מ בישיבת רבינו יצחק אלחנן, שהמצוה של ניסוך המים מתחילה ביום שני של סוכות, משום שיום שני של סוכות הוא האושפיזין של יצחק. יצחק אבינו היה הראשון שהאמין במסורה, שהרי יצחק לא שמע מצות העקידה מהקב״ה, אלא שהאמין המסורה ששמע מאברהם אבינו ששמע מפי הקב״ה. יצחק היה הראשון שהאמין בתורה שבע״פ; וממילא ניסוך המים, שהוא מצות תורה שבע״פ, שייך מאד ליום שני של סוכות - אושפיזין של יצחק אבינו.

יסוד זה של תורה שבע״פ בנוגע ליצחק אבינו מובא ע״י החתם-סופר בכמה מקומות בספרו תורת-משה עה״ת, כגון בעמ׳ סח: ״אי נמי ע״ד כמ״ש במקום אחר כי נסיונו של אברהם אינו מעורר אלא זכות תורה שבכתב, כי מסר לבנו כל מה שציוה אותו הקב״ה בעצמו פה אל פה. אך מסירת נפש יצחק, לשמוע אל אביו ולהאמינו כי כן ציוה לו הקב״ה, היינו מסירת נפש על תורה שבע״פ. מזה אופלים ישראל בעוה״ז, דלא כרת הקב״ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבע״פ, כדאיתא פ׳ הניזקין (גיטין ס,ב). נמצא, אי נשחט ויצאו ישראל מזרע אחר, לא היינו בנים מאב שמסר נפשו על תורה שבע״פ. נמצא, כיון שנגאל יצחק, נגאלו כל ישראל.״

ועוד כתב שם בפרשת וירא (ד״ה ויעקד): ״ונמצא, כמו שאברהם אבינו ע״ה חיזק אמונת תורה שבכתב, כן חיזק יצחק אבינו אמונת תורה שבע״פ, לבלתי להרהר על דברי נביאים וחכמים. וזה קול שופר שאנו תוקעים מן האיל. ולכן גם במה שאנו מבטלין מצות עשה של שופר כשחל ראש השנה בשבת בשביל זכירת חכמים, ואנו מקבלים את תקנתם, ראוי לנו שיעלה זכרוננו לטוב כמו בשופר עצמו.״ ועיין נמי מה שכתב בפתוחי-חותם לשו״ת חת״ס יו״ד: ״לכן אנו מתפללים ׳ועקדת יצחק תזכור לזרעו׳, המחזיקים מעשיו בידם ומאמינים לתורה שבעל פה ותקנת חכמים, מבלי להרהר אחר דבריהם. אבל מי שאינו בכלל זה, אין לו חלק בתפלה זו.״

ה. שמחת בית השואבה ע"י גדולי חכמי ישראל

איתא ברמב"ם (הל' לולב ח,יד): "מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין. והחסידים והזקנים ואנשי מעשה, הם שהיו מרקדין ומספיקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל כל העם, האנשים והנשים, כולן באין לראות ולשמוע." בביאור העניין, שדווקא חכמי ישראל היו מרקדין, איתא בספר רשימות שיעורים הנ"ל (עמ' רנח): "ויראה לומר, עפ"מ שפירש בספר בית-הלוי, שבמתן התורה דלוחות הראשונות לא היה חילוק בין התורה שבכתב לתורה שבעל פה, דכל התורה כולה היתה בכתב חרות על הלוחות הראשונות. וכשנשתברו הלוחות האלו, ניתנה התורה בשניה בזכות משה רבינו שזכה בכך לקרני ההוד. והקדושה דקרני ההוד ששרתה על פניו של משה היתה קדושת התורה שבעל פה שניתנה למשה במתנה ביוה"כ, ושאז המסורה בתורה שבעל פה התחילה ממשה ליהושע ויהושע לזקנים וכו'. ומאחר שהלוחות השניות ניתנו ביוה"כ, יוצא דיוה"כ הוא יום מתן תורה - ובעיקר ביוה"כ ניתנה התורה שבעל פה. ובכן, חג הסוכות הוא הזמן דשמחת בעלי המסורה, דחוגגין את מתן התורה שבעל פה ביוה"כ. ולכן, רוב ההלכות דסוכות תלויות בבעל פה, כגון: הלכות מחיצין וניסוך המים."

ו. ניסוך המים - ביטוי לאהבה שקיומה היא קבלת תורה שבע"פ

כתוב בשיר השירים (ח,ז): "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה, אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו". איתא בזוהר הקדוש (פרשת פינחס רנו,א ועיין בספר עדרי-צאן להרה"ג ר' אבא צבי ניימאן שליט"א) שפסוק זה הוא רמז לניסוך המים. הרמז הוא במלה 'בוז', שהרי ילפינן (תענית ב,ב) ניסוך המים שנאמר בשני "ונסכיהם" ובששי "ונסכיה" ובשביעי "כמשפטם"; ושני, ששי, שביעי הם אותיות בוז.

בביאור העניין נראה, שהמים רבים הם אומות העולם (כמבואר ברש"י שם) שרוצים לכבות את האהבה שיש בין כלל ישראל להקב"ה. בסוכות אנו לוקחין את המים ושופכים אותו בשיתין, להראות שהאומות לא יכולים לכבות את האהבה. בזמן שמנסכין המים אנו עושים חיזוק לדברי תורה שבע"פ, שהיא בעצם קיום של אהבת ה', כמבואר במדרש תנחומא (פרשת נח אות ג): "ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר, והלא משעה שאמר להן 'מקבלין אתם את התורה?' ענו כולם ואמרו: 'נעשה ונשמע', מפני שאין בה יגיעה וצער, והיא מעט. אלא אמר להן על התורה שבעל פה, שיש בה דקדוקי מצוות קלות וחמורות, והיא עזה כמוות וקשה כשאול קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקב"ה בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו, שנאמר: ואהבת את ד' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. ומנין אתה למד שאין אהבה זו אלא לשון תלמוד? ראה מה כתיב אחריו 'והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך', ואיזה זה תלמוד שהוא על הלב? הוי אומר: 'ושננתם לבניך' - זו תלמוד שצריך שנון."

ז. מידת הענווה

1. תנאי לקבלת תורה שבע"פ

עוד צד נוסף לשייכות בין ניסוך המים לתורה שבע"פ טמון הוא בעצם המים, כפי דברי חז"ל בגמ' תענית ז,א) - "אמר רבי חנניא בר אידי: למה נמשלו דברי תורה למים, דכתיב 'הוי כל צמא לכו למים'? לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום

נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה." הרי חזינן שתנאי לקבלת התורה הוא מדת הענווה שלמדים ממים.

איתא בגמ' בבא מציעא נט,ב) בסוגיא של תנור של עכנאי, שרבי אליעזר אמר אם הלכה כמותי חרוב זה יוכיח... אם הלכה כמותי אמת המים יוכיחו... אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו. וכתב הגר"א בקול-אליהו בביאור ג' הציורים הנ"ל: "למה תלה האותות בדברים הללו מזולתם? אולם על דרך דרש פשוט העניין כך הוא: כי ידוע שאין התורה נקנית אלא בשלושה מידות: הסתפקות, ענווה ושקידה רבה...". הגר"א ממשיך ומבאר שהחרוב מסמל הסתפקות, וכדברי הגמ' (ברכות יז,ב) דחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת; המים מסמלים ענווה, וכמו שהבאנו; וכותלי בית המדרש מסמלים שקידה בתורה. ג' מידות אלו הן הכרחיות בקניין תורה, ובפרט תורה שבע"פ. וכן פירשו המפרשים דברי המשנה בפרקי אבות, "משה קיבל תורה מסיני" - שמשה זכה להיות המקבל תורה, מפני שהיתה לו מדת הענווה כמו הר סיני (עיין בקדושת-לוי, ליקוטים מס' אבות).

2. מסומלת באתרוג

יסוד זה של ענווה שמוצאים לגבי מים מוצאים ג"כ לגבי האתרוג. איתא בלקוטי אמרי-יוסף על המועדים, לרבי יוסף מאיר מספינקא זצ"ל, שאתרוג מסמל ענווה, שהרי אתרוג היה הפרי היחיד שהיה לה התבטלות, ושמע לצווי הבורא שיהיה טעם העץ כטעם הפרי (סוכה לה,א). שאר העצים לא התבטלו לצווי הבורא, כמבואר ברש"י (בראשית א,יא ד"ה עץ פרי). ומבואר בספר הנ"ל, שאתרוג ראשי תיבות - **אל תבואני רגל גאוה** (תהלים לו,יב). וזה יסוד קבלת התורה שבעל פה, שצריך המקבל - דהיינו התלמיד - להתבטל לרבו ולקבל ממנו דברי תורה.

ועיין עוד בספר אמרי-יוסף הנ"ל (ודבר תורה זה שמעתי מהמשגיח הרה"ג ר' אברהם ריבלין שליט"א כשהייתי תלמיד בישיבת כרם-ביבנה) שכתב בשם הרה"צ הקדוש מוהרצ"ה מרימינוב זצוקללה"ה, שאמר בפי' הפסוק (במדבר יג,כג) "ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד" - ר"ל, שרצו המרגלים לתקן חטא האדמה, שעכשיו יהיה טעם העץ כטעם הפרי, שיהיה הזמורה והפרי טעם אחד. אמנם כתיב "ויישאוהו במוט בשנים" - כלומר, כיון שהיה להם התנשאות, נשארו העץ והפרי לשניים. כל התיקון יכול לבוא רק בהתבטלות וענווה, להיות כפוף לצווי הבורא. אמנם, כיון שהתנשאו, היה במוט בשניים, שנשאר טעם העץ שונה מטעם הפרי.

ח. ושאבתם מים בששון

כתוב לגבי ניסוך המים "ושאבתם מים בששון" (ישעיהו יב,ג וגמ' סוכה נ,ב). ענין זה ג"כ יש לו שייכות לתורה שבע"פ. כתוב בתהלים (קיט,קסא-קסב) "שרים רדפוני חנם ומדברך פחד לבי, שש אנוכי על אמרתך כמוצא שלל רב." ראיתי פירוש נחמד בשם בעל ברוך-טעם.

עיין רבינו בחיי (שמות יג,א) שכתב: "וידבר ה' אל משה לאמר - על דרך הפשט מה שהוסיף 'לאמר', כלומר לאמר לישראל. או הוסיף 'לאמר' על הנסתר, לפי שכל דברי התורה יש בהם נגלה ונסתר - הנגלה הוא פשטי המידות, והנסתר הוא הפנימי שבתוכו, שאין דעת ההמון ראוי לו... והנה זה באור וידבר ה' אל משה לאמר, ברוב מקומות התורה. וידבר ה' אל משה - הוא פשט המצוה; לאמר - שיגלה לו הנסתר שבה. והרמב"ן ז"ל כתב בסדר וארא (ו,י) וידבר ה' אל משה לאמר - באמירה גמורה, כלומר: אמירה

תורה שבע"פ מביא לכבד את הזולת

ומה גם שלימוד תורה שבע"פ הוא דוקא בחברותא ובפלפול חברים, כדאיתא בפרקי אבות (ו, ה) במנין המ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, דקדוק חכמים ופלפול התלמידים, וכמבואר בגמ' (מכות י.) על הפסוק (ירמיה נ, לו) חרב אל הבדים ונואלו, חרב על צוארי שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד ולא עוד אלא שמטפשין, וכדי לזכות לזה צריך האחד לכבד את חבירו, שאם לא כן הרי יזלזל ויתלוצץ מדברי חבירו, כדאיתא (אבות ג, ב) רבי חנינא בן תרדיון אומר שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה הרי זה מושב לצים, וביאר הגאון רבי חיים מוואלאז'ין זצ"ל בביאורו רוח חיים, ר"ל ביניהם אין דברי תורה אבל לומדין כל אחד בפני עצמו, והוא לאות כי כל אחד מתלוצץ על תורת חבירו, עכ"ל, נמצא א"כ שכאשר עוסקים בתורה שבע"פ מתוך דיבוק ופלפול חברים, אזי האחד מכבד את חבירו, וע"י זה ממילא נתקן עון שנאת חנם שמעכב את הגאולה.

'ודגלו' עלי אהבה

ובסגנון דומה יש לומר כי ענין לימוד תורה שבע"פ הוא התעסקות בפנים השונים של התורה, כנודע שהתורה נדרשת בכמה פנים, כדאיתא בירושלמי (סנהדרין ד, ב) על הכתוב (שיר השירים ב, ד) הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה, א"ר ינאי אילו ניתנה התורה חתוכה לא היתה לרגל עמידה, מה טעם וידבר ה' אל משה, אמר לפניו רבונו של עולם הודיעני היאך היא ההלכה, אמר לו אחרי רבים להטות, רבו המזכין זכו, רבו המחייבין חייבו, כדי שתהא התורה נדרשת מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור, מנין ודגל"ו.

ולפיכך לימוד זה מתקן עון שנאת חנם, כי שורש כל שנאת חנם הוא ממה שהאדם מדמה בנפשו שיש רק דרך אחד נכונה בעבודת ה' ואינו מכיר האמת שיש כמה וכמה דרכים לעבודתו ית', אך ע"י תורה שבע"פ שהוא התעסקות בכמה פנים של תורה, נשרש בקרבנו הענין שיש דרכים שונים להתקרב להשי"ת ולתורתו, ועי"ז ממילא בא לידי אהבה ואחוה ושלום וריעות, ומקרב בזה הגאולה, (עיין אמרי ברוך ח"ב פרשת תרומה מאמר ה).

ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה

ומה נמלצו לחיך דברי הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל שהוסיף רמז נפלא לדברי חז"ל שאין הגלויות מתקבצים אלא בזכות תורה שבעל פה, כי על כן נאמר (ישעיה א, כז) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, שכן עיקר תורה שעל פה הוא תלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי, וזהו רמז הכתוב 'ציון במשפט תפדה' בגימטריא 'תלמוד ירושלמי', 'ושביה בצדקה' בגימטריא 'תלמוד בבלי', (ראה מאמרו של הרה"ג ר' פינחס פרידמאן שליט"א בסיום דף היומי אדר א' תשס"ה, נדפס בבטאון המחנה החרדי גליון 1203).

ולפי זה יש לומר, כי מטעם זה בחרו חכמי התלמוד לסיים תורה שבע"פ דוקא במאמר של תנא דבי אליהו שהוא אליהו הנביא זכור לטוב שיבוא לבשרנו על הגאולה העתידה, ומפרש ואומר באיזה זכות תבוא הגאולה, כל השונה הלכות בכל יום, שעוסק בתורה שבעל פה שהוא בירורי הלכות, הרי הוא מקרב את הגאולה, לכן בזכות זה מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שיש לו חלק נכבד בגאולה העתידה.

יהי רצון שנזכה ללמוד תורה שבעל פה, וע"י כן נשריש בקרבנו אהבת ישראל שעל ידה תבוא הגאולה במהרה בימינו, אכי"ר.

מאמר ב

מעלת השבתות של תקופת בין המצרים

פרשת דברים - שבת חזון

פרשת דברים נקראת בשבת חזון שהיא השבת השלישית של ג' דפורענותא, ונראה כי בפרשה זו מרומז גודל יקרת מעלת שמירת שבת קודש, וממנה נלמד המעלה המיוחדת שיש בג' שבתות אלו של תקופת בין המצרים. [ראה בספר ביאורי החסידות שי"ל ע"י מכון אור הגנוז